

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Åsa Winblad

Åklagaren som domare
en jämförelse mellan svensk och tysk
rätt

Examensarbete
20 poäng

Professor Gunnar Bergholtz

Processrätt

Termin 9

VT 2004

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Introduktion till ämnet	5
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Metod och material	6
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Disposition	6
2 ÅKLAGARVÄSENDET I SVERIGE	7
2.1 Åklagarväsendets uppbyggnad	7
2.2 Åklagarens arbete	8
2.2.1 Tillsyn och överprövning	9
2.2.2 Objektivitet	9
2.2.3 Jäv	10
3 FÖRUNDERSÖKNING	12
3.1 Inledande av förundersökning	12
3.1.1 Underlåta förundersökning	12
3.2 Avslutande av förundersökning	13
3.2.1 Ej längre anledning	13
3.2.2 Förundersökningsbegränsning	14
3.2.3 Befrielse från förundersökning vid vissa bötesstraff	15
4 ATT VÄCKA ÅTAL	16
4.1 Åklagarens åtalsplikt	16
4.1.1 Absolut åtalsplikt	16
4.1.1.1 Tillräckliga skäl	17
4.1.2 Relativ åtalsplikt	17
4.1.3 Absolut eller relativ åtalsplikt?	18
4.2 Åtalsrätten	19
4.2.1 När tillräckliga skäl inte föreligger	20

5	UNDANTAG FRÅN ÅTAL	22
5.1	Särskild åtalsprövning	22
5.2	Åtalsunderlåtelse	22
5.2.1	Åtalsunderlåtelse enligt RB	24
5.2.1.1	Bötesbrott	24
5.2.1.2	Då påföljden kan antas bli villkorlig dom	24
5.2.1.3	Flerfallsbrottslighet	25
5.2.1.4	Psykiatrisk vård	26
5.2.1.5	Extraordinära fall	27
5.2.1.6	Åtalsunderlåtelse efter att åtal väckts	27
5.2.2	Åtalsunderlåtelse enligt LUL	27
5.3	Strafföreläggande	28
5.3.1	Brott för vilket böter ingår i straffskalan	29
5.3.2	Brott som föranleder villkorlig dom	30
6	ÅKLAGARVÄSENDET I TYSKLAND	31
6.1	Åklagarväsendets hierarki	31
6.1.1	Devolutions- och substitutionsrätt	31
6.1.2	Direktiv	31
6.1.3	Tjänstetillsyn	32
6.2	Åklagarens arbete	32
6.2.1	Objektivitet	32
6.2.2	Jäv	33
7	FÖRUNDERSÖKNING	34
7.1	Inledning av förundersökning	34
7.2	Avslutning av förundersökning	35
7.2.1	Förfarandet ställs in	35
8	ATT VÄCKA ÅTAL	36
8.1	Huvudprinciper i den tyska straffprocessen	36
8.1.1	Officialprincipen	36
8.1.2	Ackusatoriska principen	36
8.1.3	Legalitetsprincipen	36
8.2	Åklagarens åtalsplikt	37
8.3	Kontroll av åklagarens beslut att väcka åtal	38
8.4	Huvudförhandlingen	38
9	UNDANTAG FRÅN ÅTAL	40
9.1	Inställelse av strafförfarande	40
9.1.1	Inställning p.g.a. brottets bagatellkaraktär	40
9.1.2	Inställning vid uppfyllelse av vissa åtaganden	41
9.1.3	Åtalsunderlåtelse vid flerbrottsfall	44

9.1.4	Begränsning till de huvudsakliga delarna av ett brott	45
9.1.5	Inställelse enligt §153b StPO	45
9.1.6	Övrigt	45
9.2	Strafbefehl	46
10	SAMMANFATTANDE ANALYS	48
10.1	Åklagarrollen	48
10.2	Jämförelse mellan Sverige och Tyskland	49
10.2.1	Åklagarväsendet	49
10.2.2	Förundersökning	49
10.2.3	Att väcka åtal	50
10.2.4	Underlåtelse av åtal	51
10.3	Vad kan Sverige och Tyskland lära av varandra?	54
10.4	Sammanfattning	55
	KÄLL - OCH LITTERATURFÖRTECKNING	56
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	59

Sammanfattning

I såväl Sverige som Tyskland lagförs endast en liten procentdel av alla brottmål i domstol. Istället ligger tyngdpunkten av rättskipningen idag utanför domstolen. Brottsligheten ökar och rättssystemen sätts under press. Det finns långt ifrån tillräckliga resurser att utreda varje brott genom en domstolsprocess. Därför har andra lösningar fått introduceras. Exempelvis har summariska processformer införts där åklagarna ges en beslutanderätt. Åklagarna har fått allt större befogenheter att besluta över brottmål utan domstols inverkan. Deras domarroll har gradvis vuxit sig starkare i takt med att möjligheterna att utfärda strafföreläggande samt att besluta att underlåta åtal har blivit större. Det lämnas relativt stort utrymme för åklagarna att göra egna bedömningar. Till viss del kan de välja i vilka fall åtal ska väckas. Det blir de som får döma över den misstänktes eventuella skuld.

Det svenska och det tyska åklagarväsendet är till stor del uppbyggt på samma sätt. Båda är hierarkiska med en riksåklagare som högsta chef. Åklagarnas arbetssätt i de båda länderna uppvisar många likheter med varandra, men även en del olikheter.

I både Sverige och Tyskland gäller i princip en absolut förundersökningsplikt. Om en förundersökning ska inledas eller inte är dock ett beslut som åklagaren får fatta genom att granska varje enskilt ärende för sig. I de båda länderna ges åklagaren här ett relativt stort utrymme för sina bedömningar. En skillnad kan dock vara den svenska åklagarens möjlighet till att besluta om förundersökning vilket gör hans befogenhet något vidare.

Absolut åtalsplikt gäller i båda länderna. Åklagarna är inte bara befogade utan även förpliktade att väcka åtal då tillräckliga skäl föreligger. Måttstocken för när åtal ska väckas är således densamma i de båda länderna. Det finns dock inga fasta regler för när tillräckliga skäl föreligger utan åklagarna i respektive land får bedöma omständigheterna i varje enskilt fall. Detta ställer höga krav på åklagarna. Om åtal ska väckas har de tyska åklagarna en hårdare kontroll på sig än vad de svenska har. I Tyskland finns det nämligen ett mellanförfarande där en domare beslutar om ett fall ska tas upp till domstol eller inte. Även om det sällan händer kan domstolen avvisa ärendet.

Det finns stora möjligheter i såväl Sverige som Tyskland att göra avsteg från den absoluta åtalsplikten. Reglerna om åtalsunderlåtelse i de båda länderna uppvisar stora likheter. Åklagarna ges stora befogenheter att klara av ett ärende utan domstols medverkan. De största skillnaderna ligger däri att bifall från domstolen kan krävas i vissa fall i Tyskland. Detta innebär en inskränkning för de tyska åklagarna i deras beslutanderätt. Däremot finns det i Tyskland en möjlighet att ålägga gärningsmannen med vissa förpliktelser i gengäld mot att åtal underlåts. Då det svenska rättssystemet saknar sådana möjligheter kan det inom detta område te sig mer stelbent än

det tyska. Det kan konstateras att de båda rättssystemen skulle kunna lära av varandra för att förbättras.

Förord

Genom att slutföra denna uppsats sätter jag nu punkt för min juristutbildning i Lund.

Jag vill tacka åklagarmyndigheten i Hamburg som tog väldigt väl hand om mig då jag var där på besök. De lät mig få en oerhört värdefull inblick i det tyska åklagarväsendet. Ett speciellt tack till åklagare Jürgen A mann som var min handledare de dagar jag spenderade på åklagarmyndigheten. Han har gett mig ovärderlig hjälp genom att finnas till hands och besvara mina frågor även efter tiden jag besökte myndigheten.

Jag vill även tacka min handledare professor Gunnar Bergholtz för all hjälp med uppsatsen.

Lund, september 2004

Åsa Winblad

Förkortningar

BGH	Bundesgerichtshof
FuK	Förundersökningskungörelsen
GVG	Gerichtsverfassungsgesetz
JO	Justitieombudsmannen
LG	Landesgericht
LUL	Lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
NJA	Nytt juridiskt arkiv
OLG	Oberlandesgericht
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RiStBV	Richtlinien für das Strafverfahren und das Bu geldverfahren
RÅ	Riksåklagaren
RÅC	Riksåklagarens cirkulär
SOU	Statens offentliga utredningar
StGB	Strafgesetzbuch
StPO	Strafprozessordnung
StrFK	Strafföreläggandekungörelsen
SvJT	Svensk Juristtidning
ÅF	Åklagarförordningen

1 INLEDNING

1.1 Introduktion till ämnet

I såväl Sverige som Tyskland finns det flera instanser där en sak kan prövas. Ofta har dock ett fall prövats många gånger innan det kommer så långt som till domstolen. De flesta fall hamnar inte ens i domstol. I Sverige anmäls ungefär 1,2 miljoner brott varje år. Av dessa lagförs endast ca 57 000 genom domar. Dessförinnan har åklagaren utfärdat strafföreläggande eller beslutat att åtalsunderlåta ca 58 000 av dessa brott.¹ Dessutom finns det en möjlighet att i vissa situationer lägga ner ett fall redan under förundersökningen då åklagaren anser att utredningen inte kan leda till lagföring av brottet. I Tyskland ser det ungefär likadant ut. Drygt 5 miljoner brott anmäls varje år. Av dessa lagförs ca 650 000 i domstol. En stor del av resterande fall har dessförinnan antingen ställts in av åklagare eller så har strafföreläggande (strafbefehl) utfärdats.²

Det råder en absolut åtalsplikt i både Sverige och Tyskland. Denna absoluta åtalsplikt får dock alltför undantag. Systemet skulle annars bli alltför stelbent och det finns inte resurser att utreda alla brott. Av processekonomiska skäl måste det finnas andra möjligheter utöver lagföring med domstols medverkan. En åklagare har således utrustats med långtgående befogenheter att hantera ärenden utan att de hamnar i domstol. Åklagaren får i många situationer rollen av en domare och åläggs därigenom ett stort ansvar. Jag har valt att i min uppsats undersöka åklagarens arbete i såväl Sverige som i Tyskland.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att undersöka åklagarrollerna i Sverige och Tyskland. Framförallt utreds hur vida åklagarnas befogenheter är att handla utan domstols inverkan och huruvida detta är bra eller ej. Av intresse är vilka möjligheter åklagaren har att klara upp ett ärende innan det kommer till en domstol och varför han har tilldelats dessa befogenheter.

Sverige och Tyskland är två rättssystem som är relativt lika varandra. Då uppsatsen redogör för åklagarrollerna i respektive land är huvudsyftet att jämföra åklagarens befogenheter länderna emellan. Är det någon av ländernas lagstiftning som ger den ene åklagaren större befogenheter än den andra och i så fall på vilket sätt? Finns det något område inom vilket länderna kan ta lärdom av varandra?

---

¹ Brottsförebyggande Rådets statistik, 2003.

² A mann, Jürgen, åklagare, Åklagarmyndigheten i Hamburg.

1.3 Metod och material

Vid författandet av denna uppsats har jag använt mig av sedvanlig juridisk metod när jag studerat såväl svensk som tysk juridisk litteratur, lagtext, förarbeten samt ett fåtal rättsfall. Vidare har jag tillbringat ett par dagar på åklagarmyndigheten i Hamburg under ledning av åklagare Jürgen A mann. Jag har även följt med honom på några rättegångar i Tysklands motsvarighet till tingsrätten. Detta för att på ett så bra sätt som möjligt få en inblick i det tyska åklagarväsendet.

Det var svårast att hitta passande litteratur om åklagarrollen i Tyskland. Inom området straffprocess finns det en stor mängd böcker att välja mellan. För att kunna få så relevant material som möjligt har jag med hjälp av Jürgen A mann samt några tyska juridikstudenter valt ut ett antal lämpliga böcker.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen baseras på åklagarväsendet och åklagarrollen. Övriga aktörer i en rättslig process nämns knappt. Då domaren har en viss kontrollfunktion över åklagaren i Tyskland beskrivs den del av hans arbete som är intressant från ett åklagarperspektiv i den tyska delen.

Uppsatsen belyser åklagarrollen i Sverige och Tyskland. Då jag tillbringade tid i Tyskland under uppsatsens skrivande passade just Tyskland bra. Att sätta sig in i hur åklagarrollen fungerar i ytterligare länder skulle förvisso vara intressant men det skulle göra uppsatsen alltför omfattande. Övriga länder lämnas därför därhän.

1.5 Disposition

Arbetet är uppdelat i två huvudsakliga delar. I kapitel två till fem beskrivs åklagaren och hans arbete i det svenska rättssystemet medan kapitel sex till nio redogör för åklagarrollen i det tyska rättssystemet. Båda delarna inleds med ett kapitel där en redogörelse för hur åklagarväsendet är uppbyggt samt hur åklagaren arbetar i respektive land presenteras. Bl.a. diskuteras kravet på objektivitet och vilka jävsregler som finns. Kapitlen därefter ägnas åt förundersökning, framförallt åklagarens befogenhet att avsluta och underlåta en sådan. Följande kapitel behandlar åklagarens åtalsplikt i de båda länderna. Det redogörs för skillnaden mellan absolut och relativ åtalsplikt och vad som krävs av åklagaren när åtal ska väckas. Kapitlen som sedan följer behandlar hur åklagare kan underlåta åtal i Sverige och Tyskland. För att på ett tydligt sätt redogöra för dessa ämnesområde i de olika länderna är kapitel två till nio deskriptiva. Avslutningsvis görs en sammanfattning och en jämförande analys mellan åklagarväsendena och åklagarrollerna i de båda rättssystemen.

2 Åklagarväsendet i Sverige

2.1 Åklagarväsendets uppbyggnad

Det nuvarande åklagarväsendet har sin grund i 1965 års åklagarreform då det förstatligades. Åklagarväsendet och polisen genomgick då en omfattande omorganisation. Det tidigare organisatoriska bandet mellan polis och åklagare upphävdes. Dessförinnan hade landsfiskalerna samt stadsfiskalerna varit såväl allmänna åklagare som polischefer och kronofogdar. Idag är dessa tre funktioner klart åtskilda.³

Åklagarväsendet består av tre olika organisationsnivåer. Den centrala nivån representeras av riksåklagaren, den regionala av åklagarmyndigheterna och den lokala av åklagarkammare. Därutöver finns Ekobrottsmyndigheten.⁴

Riksåklagaren (RÅ) är en fristående myndighet under regeringen och arbetar med övergripande frågor för åklagarväsendet. RÅ är högste chef över åklagarväsendet. Han utövar tillsyn över åklagarverksamheten genom att granska åklagarnas beslut och ta över ärenden och inspektera underordnade myndigheter. Vidare är det RÅ som för talan i Högsta domstolen.⁵

Åklagarorganisationen är indelad i sex åklagarregioner. Dessa utgörs av Stockholm, Västerås, Linköping, Malmö, Göteborg och Umeå.⁶ I varje region finns det en åklagarmyndighet som leds av en överåklagare. Varje myndighet är sedan uppdelad i åklagarkammare. Det finns 43 åklagarkammare som leds av en chefsåklagare. En åklagarkammare har vanligen ett geografiskt arbetsfält, som kan uppgå till ett helt län.⁷ I varje åklagarregion finns det dessutom en internationell kammare för brottsbekämpning av organiserad, gränsöverskridande brottslighet.⁸

Ekobrottsmyndigheten är en åklagarmyndighet som bekämpar ekonomisk brottslighet. Den leds av en generaldirektör som har ställning som en överåklagare. Ekobrottsmyndigheten är uppdelad på tre avdelningar i landet som i sin tur är indelade i kammare.⁹

En omorganisation av åklagarväsendet är dock på gång. Regeringen beslutade den 7 oktober 2004 att överlämna en proposition till riksdagen som innebär att myndigheterna inom åklagarorganisationen, Riksåklagaren

---

³ SOU 2003:41, s.35.

⁴ a.a., s.37ff.

⁵ a.a., s.37f.

⁶ 2§ ÅF.

⁷ SOU 2003:41, s.38.

⁸ <http://www.aklagare.se/nyweb3/Aklagarverksamheten.htm>, 2004-09-15, kl.10.15.

⁹ SOU 2003:41, s.39.

och de sex regionala åklagarmyndigheterna avvecklas och bildar en ny sammanhållen myndigheter fr.o.m. den 1 januari 2005. Syftet är att förstärka det operativa åklagararbetet genom att bl.a. minska på de administrativa kostnaderna samt förbättra verksamheten för rättslig utveckling och uppföljning. Meningen är att skapa en organisation för en effektiv och rättssäker lagföring.

Ekobrottsmyndigheten kommer fortsätta vara en självständig myndighet inom åklagarväsendet.¹⁰

2.2 Åklagarens arbete

Åklagarens arbete är mångfasetterat. Han har framförallt tre roller, nämligen som förundersökningsledare, som beslutstagare i åtalsfrågan samt som part mot den tilltalade i domstol. En fjärde uppgift är rätten att utfärda strafföreläggande.¹¹ Dessa roller kan innebära vissa intressekonflikter. Under förundersökningsstadiet måste åklagaren vara strikt opartisk samtidigt som målsägandes intressen ska tillgodoses. Även vid åtalsprövningen måste åklagaren förhålla sig opartisk. Under exempelvis utfärdande av strafföreläggande åtar sig däremot åklagaren en roll som liknar domarens och senare i domstolen ska han företräda allmänintresset.¹² Europadomstolen har i fallet *Skoogström mot Sverige* tagit ställning till kollisionen mellan åklagarens olika roller. Fallet gällde brott mot artikel 5:3, envars rätt att ofördröjligen efter frihetsberövande bli ställd inför domare. Fallet visar dels att det finns en officiell svensk uppfattning att åklagaren är en tjänsteman med domsmakt dels att Europadomstolen ansåg att den svenske åklagarens partsställning i en rättegång hindrar honom från att i ett tidigare skede vara domare.¹³

Åklagarens huvuduppgift är att utreda samt lagföra brott. Han ska ansvara för att statens straffanspråk upprätthålls. Genom att företräda samhället kan han även ge utlopp för allmänhetens reaktioner. Normalt ingår däremot inte i åklagarens uppgifter att förhindra eller förebygga brott. Istället ingriper han i första hand när brott redan begåtts.¹⁴

Arbetet innebär främst en beslutsfattande verksamhet. Detta medför att åklagaren ständigt står inför tvånget att fatta beslut och ofta också inför tvånget att handla, även utifrån otillräckligt material.¹⁵ Åklagaren har i sitt arbete långtgående befogenheter gentemot enskilda. Besluten som åklagaren tar får juridiska konsekvenser för den berörde och kan ofta uppfattas som

---

¹⁰ <http://www.regeringen.se/sb/d/4449/a/31307>, 2004-10-08, kl.10.40.

¹¹ Lindberg, Gunnel, *Åklagaren sedd ur ett förvaltningsrättsligt perspektiv*, FT 2000, s.43.

¹² Lindberg, Gunnel, *Om åklagareetik*, SvJT 1997, s.197.

¹³ Jacobsson, Ulla, *Lagbok i straffprocess*, s.62.

¹⁴ Lindberg, *Om åklagareetik*, SvJT 1997, s.199f.

¹⁵ Lithner, Klas, *Åklagararbete och åklagarroll*, s.157.

hårda, ingripande och impopulära.¹⁶ Åklagaren har i sin roll som beslutsfattare samma självständiga roll som en domare.¹⁷

2.2.1 Tillsyn och överprövning

De grundläggande reglerna för hur åklagarens ska utföra sitt arbete finns i 7kap. rättegångsbalken. Dessa regler ska läsas tillsammans med rättegångsbalkens reglering av åklagarnas uppgifter, då det är denna kombination som formar åklagarens roll. Rättegångsbalken utgår från att åklagaren är självständig i sitt beslutsfattande och att åklagarrollen utförs av en tjänsteman med personligt ansvar som lätt kan identifieras. Då beslutet som åklagaren tar ofta är ingripande ligger det ett värde i att det finns en lätt identifierbar person bakom beslutet.¹⁸

Åklagarnas verksamhet kontrolleras genom inspektioner av RÅ.¹⁹ Vidare meddelar RÅ anvisningar för åklagarna i deras tjänsteutövning. Detta bemyndigande avser generella föreskrifter och råd. Sådana föreskrifter anses bindande för den enskilde åklagaren. Det är sällan RÅ formellt ger råd i ett enskilt fall.²⁰ Åklagaren får nämligen inte åläggas att utföra sitt arbete på ett visst sätt. Enligt 11kap. 7§ regeringsformen får ingen myndighet bestämma hur förvaltningsmyndighet ska besluta i ärende som rör myndighetsutövning mot enskild. Beträffande åklagare överförs denna självständighetsprincip till den individ som fullgör myndighetsutövning samt tillämpar lag eftersom en åklagarmyndighet inte har någon beslutsbefogenhet enligt rättegångsbalken.²¹ För att en högre åklagare ska få ändra ett fattat beslut krävs att han inträder i den lägre åklagarens ställe och fattar beslut i eget namn. Rätten till ett sådant övertagande kallas devolutionsprincipen och kan avse en åklagaruppgift i sin helhet eller en viss åklagaruppgift som beslut i åtalsfrågan. Om beslutet avser väckande av åtal ska det fattas i högre åklagares namn. Att fullfölja åklagaruppgiften kan dock uppdras till en annan åklagare. Detta överprövningsinstitut är inte författningsreglerat. I princip kan alla beslut av åklagare i brottmålsfrågor bli föremål för överprövning. Vidare finns inga egentligen begränsningar för vem som kan begära överprövning.²²

2.2.2 Objektivitet

En hörnsten i åklagarens verksamhet är kravet på objektivitet. Denna princip är lagfäst. I 23kap. 4§ rättegångsbalken föreskrivs att åklagaren under förundersökningen inte bara ska beakta de omständigheter som talar emot den misstänkte utan även tillvarata bevis som är till den misstänktes

---

¹⁶ a.a., s.152.

¹⁷ Lindberg, *Åklagaren sedd ur ett förvaltningsrättsligt perspektiv*, FT 2000, s.43.

¹⁸ a.a., FT 2000, s.37ff.

¹⁹ SOU 2003:41, s.83.

²⁰ a.a., s.86f.

²¹ Lindberg, *Åklagaren sedd ur ett förvaltningsrättsligt perspektiv*, FT 2000, s.47.

²² SOU 2003:41, s.87ff.

fördel. För att kunna leva upp till objektivitetskravet krävs en viss distans från åklagarens sida. För att kritiskt kunna granska utredningsmaterial bör han inte engagera sig alltför djupt i spanings- och utredningsarbete. Arbetar åklagaren direkt med arbetet att samla bevis blir det sedan svårare för honom att frigöra sig från den uppfattningen om personers inblandning som han bildat sig på bristfälligt underlag i förundersökningens början. Risken är då stor att fall, där bevisningen är svag, drivs längre än vad som är sakligt motiverat. Dessutom kan kontrollen över förundersökningen försvagas om åklagaren är för djupt involverad. Vidare innebär kravet på objektivitet att åklagaren undviker bli personligt engagerad för enskilda personer eller för enskilda ärenden.²³ Fram tills att beslut i åtalsfrågan har fattats krävs oinskränkt objektivitet från åklagarens sida. Åklagarens tillgång till maktmedel och samhälliga resurser skärper detta kravet ytterligare.²⁴

Objektiviteten bör vara för handen även under domstolsförfarandet. Främst ska åklagaren ta fram all fakta av betydelse som understödjer eller försvagar försvaret. Han är verksam för att fall klaras upp och inte för att till varje pris driva saken till seger. Framgår det under rättegången att bevisningen inte är tillräckligt stark för en fällande dom, bör åklagaren acceptera detta med fattning. Trots att åklagarens uppgift i processen skiljer sig från domarens bör åklagaren sträva efter att inta domarens opartiska förhållande till saken.²⁵ Åklagarens subjektiva uppfattning i skuldfrågan måste ge vika för en uppfattning grundad på objektiva omständigheter.²⁶

Genom kravet på objektivitet har åklagaren en komplicerad dubbelroll. Samtidigt som åklagaren framför uppfattningen att den tilltalade har begått ett visst brott ska han lägga ner energi på att klarlägga omständigheter som gynnar den misstänkte. Åklagaren måste noggrant pröva fallen för att inte komma med illa underbyggda åtal. Hypoteserna han prövar kastar emellertid vanligen ett negativt ljus över den närmast misstänkte. Samhället har således ett system som ställer höga krav på åklagaren. Hans uppgift torde dock inte kunna ses som ett nederlag så länge den genomförs med rättrådighet.²⁷

2.2.3 Jäv

För att säkerställa att åklagaren intar en opartisk ställning i sitt arbete finns det bl.a. regler om jäv. Reglerna ska stärka allmänhetens förtroende för rättsväsendet.²⁸ Samma omständigheter som grundar jäv mot domare utgör hinder för åklagaren att ta befattning med förundersökning, åtal eller annan åtgärd enligt 7kap. 6§ rättegångsbalken. Reglerna om åklagarjäv motsvarar

---

²³ Lindberg, *Om åklagareetik*, SvJT 1997, s.202f.

²⁴ Jonsson, Torsten, *Anklagerens og forsvarerens stilling og opgaver*, 28:e Nordiska Juristmötet 1978, s.156.

²⁵ Heuman, Maths, *Brottets beivrande*, s.126f.

²⁶ Lindberg, *Om åklagareetik*, SvJT 1997, s.199.

²⁷ Vangstad, Olle, *God åklagarsed*, 31:a Nordiska Juristmötet 1987, del 2, s.132.

²⁸ Ekelöf, *Rättegång I*, s.163.

följaktligen i sak de som gäller för domare. Det förekommer dock vissa skillnader. En viktig skillnad är att vederdelomannajäv²⁹ inte gäller för åklagare. Som framgår av 7kap. 6§ 2st. rättegångsbalken ska jäv inte grundas på åtgärd som åklagaren vidtagit i tjänsten eller som har förövats mot honom i eller för hans tjänst.³⁰

Domarjäv och således även åklagarjäv regleras i 4kap. 13§ rättegångsbalken. Där kan 10 olika jävsgrunder utläsas. Jäv kan exempelvis förekomma p.g.a. släktskap. Åklagarjäv prövas inte av domstolen. Istället prövas dessa ärenden inom åklagarväsendet, nämligen av den överåklagare som är chef för den myndighet där åklagaruppgiften fullgörs.³¹

Enligt 58kap. 2§ rättegångsbalken utgör jäv numera en grund för resning, om det inte är uppenbart att jävet har saknat betydelse för målets utgång. Uppkommer fråga beträffande resning eller annat extraordinärt rättsmedel föreligger inget hinder mot att samma åklagare som handlagt målet tidigare behandlar resningsfrågan. Undantag måste dock göras om det är just åklagarjäv som åberopas som resningsgrund.³²

Det finns en gränsszon mellan fall där åklagaren är jävig och fall där formellt jäv inte föreligger men omständigheterna ändå är sådana att det framstår som uppenbart olämpligt att åklagaren handlägger ärendet. Exempelvis kan ett barn till en kollega ha begått ett grövre brott. Även om formellt jäv inte föreligger bör frågan om vem som ska handlägga ärendet tas upp med överåklagaren.³³

---

²⁹ Vederdeloman innebär motpart i process.

³⁰ SOU 1938:44, s.127.

³¹ 7kap. 6§ 4st. rättegångsbalken.

³² Lindberg, *Om åklagareetik*, SvJT 1997, s.219f.

³³ a.a., s.219.

3 Förundersökning

3.1 Inledande av förundersökning

Enligt 23kap. 1§ rättegångsbalken skall förundersökning inledas så snart det på grund av angivelse eller annat skäl finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. Denna förundersökningsplikt är i princip absolut och innebär en skyldighet att inleda utredning när det verkar rimligt att anta att utredningen leder till att någon lagförs för brottet och att saken därmed klaras upp.³⁴ Nivån för att inleda en förundersökning har satts lågt. Uttrycket "anledning att anta" anses allmänt uttrycka den lägsta nivån av misstanke. Misstankarna kan vara vaga, bevisningen svag och gärningsmannen okänd. Det krävs dock misstanke om ett konkret brott.³⁵ En förundersökning föränleds oftast av att målsägande har anmält brottet. Fall för brottet under allmänt åtal kan förundersökningen dock påbörjas på åklagarens eller polisens eget initiativ.

De huvudsakliga syftena med förundersökningen kan utläsas ut 23kap. 2§ rättegångsbalken. Främst ska den utreda vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl för åtal mot honom föreligger. Åklagaren ska således få tillräckligt material för att kunna besluta i åtalsfrågan. Vidare ska målet beredas så att bevisningen kan förebringas i ett sammanhang vid huvudförhandlingen. Ett tredje syfte är att ge den misstänkte en inblick i åklagarens bevismaterial och göra det möjligt för honom att justera detta. Detta underlättar den misstänktes försvar och han ges en chans att förhindra åtal. Det kan även leda till att den misstänkte inser att det inte leder någonstans att neka till brottet.³⁶

De huvudsakliga och centrala bestämmelserna om förundersökning finns i 23kap. rättegångsbalken samt förundersökningskungörelsen (FuK). Det är viktigt att under utredningen värna om den misstänktes integritet. I 23kap. 4§ rättegångsbalken kan utläsas att förundersökningen ska bedrivas skynsamt samt utifrån objektivitetsprincipen.

3.1.1 Underlåta förundersökning

Förundersökning får enligt 23kap. 1§ 2st. rättegångsbalken underlåtas om det inte finns praktiska förutsättningar för att utreda brottet. Hänsyn får då tas till det enskilda fallet.³⁷ Som typexempel på ärenden som brukar avskrivas direkt efter anmälan med motivering att spaningsunderlag saknas kan cykelstölder och även många fall av inbrottsstölder nämnas. Ytterligare

---

³⁴ SOU 1992:61, s.271, prop. 1994/95:23, s.86ff.

³⁵ Ekelöf, *Rättegång V*, s.107.

³⁶ a.a., s.102f.

³⁷ Prop. 1994/95:23, s.118.

exempel på situationer där det i praktiken saknas möjligheter att utreda brottet är då gärningsmannen har avvikit och inte kan förväntas bli anträffad samt fall då den misstänkte lämnat landet och inte förväntas återkomma. I motiven påpekas att verkligheten sätter en gräns för vilka insatser som kan utföras för att utreda ett brott. Det får emellertid inte bli fråga om att direkt avskrivna alla anmälningar om exempelvis cykelstölder. Hög arbetsbelastning är vidare inget argument för att förundersökningen bortfaller.³⁸

3.2 Avslutande av förundersökning

Förundersökningen kan avslutas genom beslut i åtalsfrågan eller genom nedläggning. Nedläggning kan ske då utredning inte ger resultat, kräver för stora resurser eller bör leda till åtalsunderlåtelse.³⁹

3.2.1 Ej längre anledning

Förundersökningen skall enligt 23kap. 4§ 2st. rättegångsbalken läggas ner om det inte längre finns anledning till dess fullföljande. De vanligaste grunderna för nedläggning är att gärningen inte är brottslig eller att spår efter gärningsmannen inte kan hittas. Vidare kan bestämmelsen användas då misstanke inte har uppstått mot någon särskild person samt då den misstänkte har avvikit, avlidit eller är under 15 år. Att brottet begåtts av en utlänning som lämnat landet är ännu ett skäl för nedläggning.⁴⁰ Ett pressat arbetsschema godtages emellertid inte som skäl för nedläggning.⁴¹

En nedläggning av förundersökningen innebär inte att saken är för alltid avgjord. Då beslutet inte vinner rättskraft finns det inget som hindrar ett återupptagande av utredningen om nya omständigheter skulle framkomma.

Vidare kan förundersökningen avslutas genom beslut i åtalsfrågan.⁴² Är bevismaterialet otillräckligt och mer bevis inte går att få fram avslutar åklagaren förundersökningen genom ett negativt åtalsbeslut.

Avgörande för om avslutande av förundersökning rubriceras som nedläggning eller som beslut i åtalsfrågan har länge inom åklagarväsendet ansetts bero på om beslutet fattades innan eller efter att någon har underrättats om misstanke om brott. Har någon underrättats ges avskrivningsbeslutet formen av ett negativt åtalsbeslut.⁴³ Även i fall där person underrättats om misstanke kan dock nedläggning av förundersökning

---

³⁸ Fitger, Peter, *Kommentar till rättegångsbalken, Del II*, s.23:9.

³⁹ Bring, Thomas m.fl., *Förundersökning*, 2 uppl., s.300ff.

⁴⁰ JO 1980/81, s.117.

⁴¹ JO 2002/03, s.139.

⁴² 23kap. 20§ rättegångsbalken.

⁴³ JO 1968, s.169.

ske, t.ex. om den misstänkte har avlidit eller avvikit.⁴⁴ Svårigheter att upprätthålla en enhetlig praxis uppkom då förundersökningsbegränsning infördes 1982. För att få större enhetlighet meddelade RÅ allmänna råd som innebar en gränsdragning vid om slutdelgivning till den misstänkte enligt 23kap. 18§ rättegångsbalken meddelats eller inte.⁴⁵

Vanligtvis motiveras avskrivningsbesluten. Det finns ingen lagstadgad skyldighet att motivera en förundersökningsnedläggning men då RÅ utvisat anvisningar om detta kan det i praktiken sägas föreligga en motiveringsskyldighet. Motiveringen bör inte göras mer omfattande än vad saken kräver. Den bör vara kortfattad och lättbegriplig. I de flesta fall räcker det med en standardformulering. Beslutet ska inte omfatta andra frågor än vad det ankommer åklagaren att ta ställning till.⁴⁶ Är det frågan om mer komplicerade rättsliga bedömningar är det mer befogat att ge en mer ingående motivering. Så bör även ske i fall där utredningen väckt stor uppmärksamhet i massmedia.⁴⁷

3.2.2 Förundersökningsbegränsning

Enligt 23kap. 4a§ rättegångsbalken kan ett ärende avskrivas redan på förundersökningsstadiet då utredningen inte anses leda till en lagföring av brottet.

Syftet med förundersökningsbegränsning är att ge en möjlighet att kunna lägga ner förundersökningen om de kostnader och arbetsinsatser som krävs är orimliga med hänsyn till brottet och dess samhällsreaktioner, d.v.s. processekonomiska skäl.⁴⁸ Från resurssynpunkt är det naturligtvis effektivare att på ett tidigt stadium lägga ner en utredning istället för att ta ett negativt åtalsbeslut efter att en fullständig utredning har genomförts.

Bestämmelsens tillämpning har starka restriktioner. Dess första punkt medger förundersökningsbegränsning då det föreligger disproportion mellan utredningskostnaderna och sakens betydelse och brottet inte kan antas leda till en svårare påföljd än böter. I huvudsak ska bestämmelsen endast användas vid specificerade brottstyper. Som typexempel nämns brottsanmälningar angående markintrång, olovligt fiske och olovlig jakt. Detta är fall som kan innebära väldigt tidskrävande utredningar med endast låga bötesstraff som följd.⁴⁹

Möjligheten till förundersökningsbegränsning ska inte användas slentrianmässigt. I varje enskilt fall krävs en noggrann prövning huruvida särskilda skäl till nedläggning föreligger. Erkännande från gärningsmannen

---

⁴⁴ Prop. 1984/85:3, s.13.

⁴⁵ RÅC I:107, s.2f.

⁴⁶ a.a., s.3.

⁴⁷ Bring, *Förundersökning*, 2 uppl., s.330.

⁴⁸ Prop. 1981/82:41, s.22f.

⁴⁹ a.a., s.17, s.33.

krävs dock inte. Skäl som talar *mot* nedläggning är angelägenheten ur allmän synpunkt att utreda ett osäkert rättsläge. Vidare måste i vissa fall hänsyn tas till målsägandens ställning. Av betydelse är då huruvida det brottsliga förfarandet kan antas fortsätta och hur besvärande det är för målsäganden. Viss hänsyn bör även tas till målsägandes möjligheter att själv bekosta utredning i saken.

Bestämmelsens andra punkt tillåter nedläggning av förundersökning i de situationer där åtalsunderlåtelse enligt 20kap. 7§ rättegångsbalken eller särskild åtalsunderlåtelse kan förutses. Detta om inget väsentligt eller allmänt intresse åsidosätts. Målsägandens intresse att införskaffa material till en skadeståndstalan eller hans intresse att genom den subsidiära åtalsrätten få fram ett beslut i åtalsfrågan kan utgöra skäl att fullfölja förundersökningen.⁵⁰

Föreligger förutsättningar för nedläggning redan innan förundersökning inleds behöver förundersökning inte påbörjas. Denna möjlighet torde främst utnyttjas när åtalsunderlåtelse vid brottskonkurrens kan förutses.⁵¹

Endast åklagare får meddela beslut om förundersökningsbegränsning.⁵²

3.2.3 Befrielse från förundersökning vid vissa bötesstraff

Enligt 23kap. 22§ rättegångsbalken kan förundersökning underlåtas vid vissa bötesfall. Vanligtvis handlar det om bötesförseelser som redovisas av polismyndigheten för åklagaren i form av en rapport där det framgår om den misstänkte erkänner eller nekar till gärningen. Oftast sker åtalsfrågan med polisrapporten som underlag. Beslutar åklagaren att avskriva målet sker det genom ett negativt åtalsbeslut. Är materialet inte tillräckligt för ett beslut i åtalsfrågan men åklagaren ändå beslutar att avskriva målet bör det ske genom beslut att inte inleda förundersökning.⁵³

---

⁵⁰ a.a., s.33f.

⁵¹ a.a., s.34.

⁵² 23kap. 4a§ 3st. rättegångsbalken.

⁵³ RÅC I:107, s.2.

4 Att väcka åtal

Som huvudregel avgörs skuldfrågan samt påföljdsfrågan i den svenska brottmålsprocessen av domstolen. För att frågan om ansvar om brott ska tas upp krävs att åtal väcks. Processen bygger på vad som kallas den ackusatoriska principen.⁵⁴

Skillnad görs mellan allmänt och enskilt åtal. Allmänt åtal förs av åklagare eller annan tjänsteman vars tjänsteförpliktelse är att åtala brott medan enskilt åtal förs av målsägande eller annan åtalsberättigad privatperson.⁵⁵ Som huvudregel väcks åtal av allmän åklagare, som kan väcka talan för alla brott som hör under allmänt åtal. Som framgår av 20kap. 3§ 1st. rättegångsbalken hör under allmänt åtal alla brott där inga särskilda åtalsregler finns stadgade.⁵⁶

Enskilt åtal är dispositivt, vilket innebär att det är målsägandes beslut huruvida han vill väcka åtal eller inte. Den enda inskränkning som finns är reglerna i 15kap. 5§ brottsbalken angående falskt eller obefogat åtal.⁵⁷ Vanligtvis är det enskilda åtalet subsidiärt. Det hör till ovanligheterna att målsägande har exklusiv åtalsrätt. I praktiken utnyttjas såväl den exklusiva som den subsidiära åtalsrätten endast undantagsvis.⁵⁸

4.1 Åklagarens åtalsplikt

En åklagare ska i sin tjänst endast tillgodose samhällets intresse. Det allmänna åtalet är antingen förenat med en absolut eller en relativ åtalsplikt.⁵⁹

4.1.1 Absolut åtalsplikt

Åklagaren har enligt rättegångsbalkens bestämmelse *befogenhet* att väcka åtal.⁶⁰ Därutöver finns det i den svenska rätten en allmän princip om att åtalsplikten är absolut. Detta framgår av 20kap. 6§ rättegångsbalken. Principen kallas i litteraturen även för legalitetsprincipen eller för principen om obligatoriskt åtal. Enligt motiven innebär denna regel att åtal *skall* väckas ”då åklagaren på objektiva grunder kan motse den misstänktes sakfällande”, d.v.s. då tillräckliga skäl för åtal föreligger.⁶¹ Om han

---

⁵⁴ SOU 1976:47, s.71.

⁵⁵ Ekelöf, *Rättegång II*, s.57.

⁵⁶ SOU 1992:61, s.147f.

⁵⁷ Ekelöf, *Rättegång V*, s.142.

⁵⁸ Ekelöf, *Rättegång II*, s.59f.

⁵⁹ a.a., s.57.

⁶⁰ 20kap 2§ rättegångsbalken.

⁶¹ Ekelöf, *Rättegång V*, s.142f.

underlåter att åtala när dessa förutsättningar är för handen kan han göra sig skyldig till tjänstefel.⁶²

4.1.1.1 Tillräckliga skäl

Tillräckliga skäl är den måttstock som åklagaren går efter när han prövar huruvida materialet medför skyldighet att väcka åtal. Det krävs att gärningen är straffbar och att bevisningen är stark nog att leda till en fällande dom. Uppfylls dessa krav medför det en tjänsteplikt för åklagaren att väcka åtal.⁶³

För att ta ställning till om tillräckliga skäl föreligger måste åklagaren således först undersöka huruvida den begångna gärningen innefattar ett brott. Alla omständigheter som berör såväl gärningens objektiva som subjektiva sida ska beaktas. Hänsyn måste här även tas till omständigheter som utesluter straffbarhet, exempelvis att gärningsmannen handlat i nödvärn. Sedan har åklagaren att pröva bevisningens styrka samt tillräcklighet. Bedömningen av bevismaterialet liknar den domstolen senare kommer att göra och kan vålla svårigheter i praktiken.⁶⁴

Beträffande handlingens straffbarhet kan rättsfrågan i vissa fall vara svårbedömd. Då bör åtal väckas om behov finns av prejudikat. Det skulle kunna ses som åklagarens tjänsteplikt att åtala om skälen för respektive emot gärningens brottslighet väger ungefär jämnt.⁶⁵

Någon fast regel för vad som anses vara tillräckliga skäl som täcker alla situationer kan inte ges. Vilken grad av misstanke som föreligger får bedömas utefter omständigheterna i varje enskilt fall. Detta kan innebära svåra bedömningar som ställer höga krav på åklagarna.⁶⁶

4.1.2 Relativ åtalsplikt

Enligt denna teori behöver inte alltid åtal väckas trots att förutsättningarna för åtal ligger för handen. Istället ges åklagaren en rätt att utifrån förutsättningarna i det enskilda fallet bedöma huruvida åtal är påkallat. Detta innebär att åklagaren får göra en lämplighetsprövning innan åtal väcks. Detta betyder dock inte att åklagaren kan väcka åtal efter eget gottfinnande. Principen om relativ åtalsplikt kallas i litteraturen även för opportunitetsprincipen samt principen om fakultativt åtal.⁶⁷

---

⁶² 20 kap. 1§ brottsbalken.

⁶³ Ekelöf, *Rättegång V*, s.143.

⁶⁴ Elwing, Carl, *Tillräckliga skäl*, s.37.

⁶⁵ Se utvecklat resonemang i kap. 4.2.

⁶⁶ Elwing, *Tillräckliga skäl*, s.65.

⁶⁷ SOU 1992:61, s.148, Ekelöf, *Rättegång V*, s.142ff.

4.1.3 Absolut eller relativ åtalsplikt?

Den absoluta åtalsplikten har lång förankring i den svenska rättstraditionen. Vid ett flertal tillfällen har emellertid diskussion förts om relativ åtalsplikt ska införas istället. Redan på 1920-talet övervägde processkommissionen att föreslå att relativ åtalsplikt skulle införas, då de konstaterade ett behov av att kunna avvika från en strikt tillämpning av en straffbestämmelse.⁶⁸ P.g.a. alltför många betänkligheter föreslogs detta emellertid inte. Processlagberedningen 1938 antog i stort sett samma ståndpunkt.⁶⁹ Diskussionen togs återigen upp av strafflagberedningens betänkande 1948, även den gången utan framgång för den relativa åtalsplikten. Istället kom förslag om åtalseftergift (numera åtalsunderlåtelse).⁷⁰ På något senare tid har diskussion härom förts i såväl SOU 1976:47 som SOU 1992:61.

En övergång till relativ åtalsplikt har aldrig skett eftersom fördelarna med den absoluta åtalsplikten hittills har ansetts väga över. Den absoluta åtalsplikten får emellertid alltfler undantag, vilket leder till att den begreppsmässiga skillnaden principerna emellan blir alltmer uttunnad.⁷¹

För den relativa åtalsplikten talar behovet av prioritering mellan olika brottstyper då tillräckliga resurser för att klara upp alla brott saknas. Sådana bedömningar är åklagare kapabla att göra då de redan med den absoluta åtalsplikten får fatta beslut på skönsmässiga grunder. Vidare kan i vissa undantagssituationer förfarande undvikas, då ett brott i det enskilda fallet uppfattas som stötande att straffbelägga. Det kan handla om situationer då lagföring av brott ter sig meningslös eller obehövlig på grund av omständigheter kring brottet eller gärningsmannens person. I det enskilda fallet kan ett straffbeläggande verka stötande för det allmänna rättsmedvetandet.⁷² Slutligen går utvecklingen inom den internationella straffrätten mot en större användning av den relativa åtalsplikten. Europarådet antog 1987 rekommendation No R(87)18 om förenklat brottmålsförfarande där det konstaterades att framförallt mål om mindre brott ökar belastningen på domstolarna. För att motverka dessa problem krävs klara prioriteringsregler. Därför rekommenderades⁷³ att medlemsstaternas processlagstiftning byggs på den relativa åtalsplikten.

Mot relativ åtalsplikt talar den absoluta åtalsplikts främjande av legaliteten och förutsägbarheten i lagstiftningen. Detta är principer som är av grundläggande betydelse i den svenska rätten. Om ett förfarande är kriminaliserat förväntas den som gör sig skyldig till en sådan gärning få ett straff. Skulle åklagaren kunna väcka åtal efter egen skönsmässig bedömning kan allmänhetens tilltro till rättssystemet minska samtidigt som det blir

---

⁶⁸ SOU 1926:32, s.35.

⁶⁹ SOU 1938:44.

⁷⁰ SOU 1948:40.

⁷¹ SOU 1992:61, s.160.

⁷² SOU 1992:61, s.157f., prop. 1994/95:23, s.88.

⁷³ Prop. 1994/95:23, s.86f.

svårare att vidhålla allas likhet inför lagen. Principen om absolut åtalsplikt främjar en mer jämlik bedömning av brottbekämpningen runtom i landet genom att en relativt stor enhetlighet av regelsystemet kan upprätthållas. En relativ åtalsplikt kan leda till alltför stora skillnader i olika åklagares bedömningar angående samma brott. Vidare kan principen uppfattas som ett stöd för åklagare som genom en absolut åtalsplikt lättare kan stå emot diverse tänkbara påtryckningar. Principen kan medverka till åklagarnas oberoende samt underlätta för dem att inte ta oberättigad hänsyn i sitt beslutsfattande.⁷⁴

Då inskränkningarna i åtalsplikten idag har en sådan stor omfattning kan den uppfattas som om den närmar sig ett system med relativ åtalsplikt. Möjligheter att underlåta åtal på helt diskretionära grunder finns dock inte.⁷⁵ Vid en jämförelse i praktiken med exempelvis Norge och Danmark, som i princip har relativ åtalsplikt, påvisas en stor enhetlighet vad gäller vilka mål som förs till åtal. Så trots olika principer tillämpas åtalsreglerna i stort på samma sätt med samma resultat på de enskilda fallen.⁷⁶

4.2 Åtalsrätten

Skyldigheten för åklagaren att väcka åtal innefattar även en rätt därtill. Frågan hur vidsträckt den rätten är och om åtalsrätten sammanfaller med åtalsplikten är omdiskuterad i litteraturen. En åklagare kan enligt 15kap. 5§ 3st. brottsbalken bli fälld för obefogat åtal om sannolika skäl för åtal inte finns. Då sannolika skäl är ett lägre krav på skälens styrka än tillräckliga skäl ges åklagaren ett visst spelrum för felbedömningar av åtalsläget. Det kan nämligen inte komma på fråga att åklagaren straffas redan för att han väckt åtal utan tillräckliga skäl. Frågan om sådana skäl föreligger är så svårbedömd att en avsevärd marginal måste lämnas innan åtalet anses så ogrundat att det blir straffbart som obefogat. Vad som ska straffas är sådant beteende från åklagarens sida som avviker så mycket från det godtagbara att det inte kan tolereras.⁷⁷ På grund av detta förhållande kan åklagaren sägas få en rätt att åtala även om endast sannolika skäl föreligger, vilket innebär att åtalsrätten *inte* sammanfaller med åtalsplikten.⁷⁸ 1951 års rättegångskommitté framhöll en motsatt ståndpunkt och menade att då åtalsplikt finns vid tillräckliga skäl mot den misstänkte ska åtal endast väckas i dessa fall. Även om åtal där endast sannolika skäl ligger för handen, inte föranleder ansvar för obefogat åtal, ges inte åklagaren en rätt att åtala i dessa situationer. Elwing instämmer i resonemanget att åtalsplikt föreligger i vissa fall, men därutöver ska inte åtal ske. En åtalsrätt därutöver finns följaktligen inte. Detta innebär att åtalsplikt och åtalsrätt sammanfaller.⁷⁹ I praktiken föranleder detta begreppsmässiga spörsmål förmodligen inga problem.

⁷⁴ SOU 1992:61, s.158ff., prop. 1994/95:23, s.88f.

⁷⁵ Prop. 1994/95:23, s.87.

⁷⁶ a.a., s.86f.

⁷⁷ Holmqvist, Lena m.fl., *Brottsbalken En kommentar, Del II*, s.15:41ff.

⁷⁸ Elwing, *Tillräckliga skäl*, s.45f.

⁷⁹ a.a., s.51ff.

Åklagarna väcker endast åtal i de fall där de anser sig ha goda utsikter att vinna.

4.2.1 När tillräckliga skäl inte föreligger

Det kan finnas situationer där åtal bör ske eller där särskilda omständigheter är förhanden som kan tala för åtal trots att sakmaterialet inte når upp till tillräckliga skäl.

Beträffande bevisfrågan kan det på förundersökningsstadiet vara omöjligt att uppnå tillräckliga skäl. Är det att förvänta att starkare bevisning uppkommer under huvudförhandlingen kan åtal vara att rekommendera. Detta förhållande gäller framförallt om brottet är grovt. Elwing menar att åklagaren har *rätt* att räkna med sådant material men ingen skyldighet att göra det.⁸⁰ Heuman menar att om förundersökningsmaterialet samt vad som beräknas framkomma under huvudförhandlingen sannolikt leder fram till en fällande dom är åklagaren *berättigad* att väcka åtal.⁸¹

Uppfattningen att åtal för grova brott bör ske, även om tillräckliga skäl inte föreligger, bestrids av dem som inte anser att åklagaren har en åtalsrätt då sannolika skäl är förhanden. Åtal i sådana situationer är då i bristande överensstämmelse med åtalspliktens omfattning. Hänsyn till den medborgerliga integriteten talar mot att åtal väcks utan tillräckligt starka grunder föreligger för antagandet att den misstänkte är skyldig.⁸²

Ett annat fall där åtal kan komma ifråga trots att tillräckliga skäl inte föreligger är då det bedöms erforderligt på grund av bevarandet av tilltron till myndigheternas objektivitet. Vad som avses är förhållandet att åklagarens uppfattning om att bevismaterialet inte är tillräckligt väcker anstöt bland allmänheten. Heuman anser att åklagaren då bör lösa saken i offentlighetens fulla ljus. Blir den tilltalade friad är detta något som även gagnar honom.⁸³ Elwing menar dock att åklagarna inte ska underkänna sin egen tjänsteutövning utan istället meddela ett klart motiverat beslut om att inte väcka åtal. I tveksamma bevislägen bör tilltron till myndigheternas objektivitet upprätthållas på ett annat sätt än att väcka åtal.⁸⁴

En tredje tveksam åtalssituation uppkommer då flera brottsliga gärningar har begåtts, varav bevisningen beträffande en del av dem är svag. Att åtala endast i syftet att stärka bevisningen för annan gärning kan falla under straffbestämmelsen om obefogat åtal om sannolika skäl inte förekommer. Detta står inte i samklang med lagstiftarens intentioner.⁸⁵

---

⁸⁰ a.a., s.83.

⁸¹ Heuman, *Brottets beivrande*, s.123f.

⁸² Elwing, *Tillräckliga skäl*, s.86.

⁸³ Heuman, *Brottets beivrande*, s.124f.

⁸⁴ Elwing, *Tillräckliga skäl*, s.88f.

⁸⁵ a.a., s.90f.

Då ovisshet råder angående rättsfrågan framgår av 1949 års kommentar av rättegångsbalken följande: "Råder ovisshet i fråga, som angår rättstillämpningen, *torde* åtal vara berättigat, om för ovisshetens undanröjande erfordras prövning i domstolsväg." Uttalandet kan närmast tydas som en rekommendation för åklagaren. Motivet till åtal måste anses vara att genom domstolsprövning få fastslagit huruvida en gärning är brottslig eller ej. Elwing konstaterar dock att tillräckliga skäl inte kan föreligga i den situation då det råder rättslig ovisshet. Han menar vidare att om en oviss tillämpningsfråga ska lösas i domstol ska frågan vara av stort allmänt intresse. Fallen bör begränsas till situationer där problemet endast kan lösas genom domstolsprövning. Vissa frågor löses bättre genom lagstiftningsåtgärder. När åtgärd väljs kan ifrågasättas huruvida det är rimligt att lösa en rättsfråga genom ett offer av den enskilde medborgaren. Finns sannolika skäl mot den misstänkte är det inte anmärkningsvärt att väcka åtal då ovisshet råder. Däremot kan inte hävdas att åtal *bör* ske. Har skälen inte ens nått upp till graden av sannolika kan det vidare vara svårt att hävda att åtal ska ske.⁸⁶

Om åtal ska användas för att bringa klarhet i en rättsfråga är svårt att avgöra. Det är något som åklagaren får ta ställning till från fall till fall. Olika ämne lämpar sig olika bra för en domstolsprövning. En allmängiltig princip för sådana situationer torde inte kunna uppställas.⁸⁷ Detta innebär en uppmjukning av den absoluta åtalsplikten. Möjligen borde någon särskild omständighet föreligga utöver rättsfrågans ovisshet för att åtal ska väckas.⁸⁸ Ekelöf anser däremot att det skulle kunna vara åklagarens ämbetsplikt att åtala då rättsfrågan är oviss och skälen för och emot gärningens brottslighet väger ungefär jämnt. Detta gäller även om åklagaren själv som domare skulle vara mest benägen att ogilla åtalet.⁸⁹ Olivecrona anser att prejudikatintresset kan motivera att åtal väcks i vissa tvivelaktiga fall. En fråga kan vara så tveksam och betydelsefull att den bör underkastas prövning i domstol. Detta trots att åtalsplikt inte föreligger.⁹⁰ Som exempel nämner Olivecrona ett åtal som avsåg att få det fastslagit om en s.k. "volvogaranti", som gällde skada på bil under fem års tid efter köpet, kunde ses som bedrivande av försäkringsrörelse.⁹¹

---

⁸⁶ a.a., s.92ff.

⁸⁷ a.a., s.107.

⁸⁸ a.a., s.109.

⁸⁹ Ekelöf, *Rättegång V*, s.148.

⁹⁰ Olivecrona, *Rättegången i brottmål enligt RB*, s.42.

⁹¹ NJA 1958 s.536.

5 Undantag från åtal

Ett system med absolut åtalsplikt riskerar bli alltför stelbent om undantag inte tillåts. Oavsett hur noggrant utformade straffbestämmelserna är kan under vissa omständigheter ett straff för en viss handling som enligt lagen betecknas som brottslig te sig onödig och olämplig ur det allmännas intresse. Vidare är det i praktiken nödvändigt att kunna göra vissa prioriteringar. Det finns inte resurser nog att utreda alla ärenden inför domstol.

Det finns två lagstadgade undantag till åtal, nämligen särskild åtalsprövning och åtalsunderlåtelse. De legala förutsättningarna för dessa två typer av beslut skiljer sig åt. Åtalsunderlåtelse är formellt sett en inskränkning i den absoluta åtalsplikten medan särskild åtalsprövning närmast är ett uttryck för att det allmänna åtalet i vissa fall är fakultativt.⁹²

5.1 Särskild åtalsprövning

Särskild åtalsprövning infördes redan 1942 på förmögenhetsrättens område och har sedan utvidgats till brott mot person samt brott inom specialrätten.⁹³ Ordningen innebär att det i lagen uttryckligen anges att presumptionen är *mot* åtal. Dessa särskilda åtalsprövningsregler finns intagna under respektive straffbestämmelse. Reglerna varierar i grad av presumption och innehåll.⁹⁴ Åtalsplikten är så att säga villkorad. Åklagaren får endast väcka åtal om myndighet har gett sitt tillstånd, om målsägande har angett brottet, om åtal är påkallat ur allmän synpunkt eller om åtal av särskilda skäl är påkallat ur allmän synpunkt. Villkoren kan gälla ensamma eller i förening.⁹⁵ Som exempel krävs för åtal av vållande av kroppsskada, om brottet inte är grovt, att målsägande har angivit brottet och att åtal är påkallat ur allmän synpunkt.⁹⁶ Sådana bestämmelser är relativt vanliga i brottsbalken och förekommer även i specialstraffrätten. Brotten har vanligtvis civilrättsliga inslag och rör förhållande inom familjelivet eller andra delar av privatlivet.⁹⁷

5.2 Åtalsunderlåtelse

Beträffande åtalsunderlåtelse står presumptionen *för* åtal kvar men under vissa givna förutsättningar kan åklagaren efter en lämplighetsavvägning underlåta att väcka åtal. Åklagaren får göra en hypotetisk bedömning av vad

---

⁹² Fitger, *Kommentar till rättegångsbalken, Del II*, s.20:16.

⁹³ a.a., s.20:16.

⁹⁴ SOU 1992:61, s.149f., prop. 1994:95:23, s.87.

⁹⁵ Jacobsson, *Lagbok i straffprocess*, s.84.

⁹⁶ 3kap. 12§ brottsbalken.

⁹⁷ SOU 1992:61, s.150.

en domstol skulle komma fram till om åklagaren åtalat. Rätten härtill har successivt ökat genom åren.

Reglerna om åtalsunderlåtelse är, i motsats till särskild åtalsprövning, av generell karaktär. De ger åklagaren ett relativt stort utrymme att efter eget omdöme bedöma förhållandet i det enskilda fallet. Av betydelse i bedömningen är brottets svårighetsgrad samt omständigheter i övrigt kring detta. Trots lindrigt brott kan åtal vara påkallat på grund av allmänpreventiva skäl, t.ex. då brottstyp förekommer i stor omfattning eller då en rättsfråga är av stort allmänt intresse. Vidare kan väsentliga målsägandeintressen leda till att åtal bör väckas.⁹⁸

För beslut om åtalsunderlåtelse krävs i princip en fullständig utredning och ett klarläggande att gärningsmannen begått brottet. Detta eftersom beslutet innebär ett konstaterande från åklagaren att gärningsmannen är skyldig till ett visst brott, för vilket åtal dock inte ska väckas. I praktiken krävs att den misstänkte har erkänt.⁹⁹ Motsätter sig den misstänkte att åtal underlåts kan det vara ett skäl till att avstå från åtalsunderlåtelse. Bevisningen ska vara tillräcklig för att åklagaren skulle ha kunnat emotse en fällande dom. Är bevisningen otillräcklig ska istället ett beslut att inte åtala med hänvisning till denna motivering ske.¹⁰⁰

Bestämmelserna om åtalsunderlåtelse utvidgades avsevärt genom den reform som trädde ikraft 1985.¹⁰¹ Fördelarna är i stor utsträckning processekonomiska. Åklagaren ges möjlighet att prioritera mellan sina ärenden och kan begränsa utredningen i enskilda fall. Vidare kan åtal undvikas i fall där straffvärdet är av mindre betydelse eller en process ter sig onödig eller meningslös. Detta var ett led i strävan att fokusera på bekämpandet av den allvarligare brottsligheten. Främst ansågs domstolarna dra fördelar av ökade möjligheter till åtalsunderlåtelse men även åklagarna fick åtnjuta lättnader genom att slippa utfärda strafföreläggande eller ansöka om stämning och utföra talan i domstolen.¹⁰² RÅ har dock uttalat att åtalsunderlåtelse inte får bli så vanlig att vissa typer av brott i praktiken avkriminaliseras.¹⁰³

De gärningsmän som får en åtalsunderlåtelse hamnar i belastningsregistret.¹⁰⁴

---

⁹⁸ SOU 1992:61, s.167.

⁹⁹ a.a., s.150ff.

¹⁰⁰ Fitger, *Kommentar till rättegångsbalken, Del II*, s.20:17f.

¹⁰¹ Se prop. 1984/85:3.

¹⁰² Prop. 1984/85:3, s.14ff.

¹⁰³ RÅC I:124, s.8.

¹⁰⁴ Norberg, Eva, åklagare, Åklagarkammaren i Kristianstad.

5.2.1 Åtalsunderlåtelse enligt RB

Enligt 20kap. 7§ 1st. rättegångsbalken kan, under förutsättning att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse inte åsidosätts, åtal underlåtas vid fyra olika situationer.¹⁰⁵ Reglerna gäller oavsett gärningsmannens ålder.

Av allmänt intresse kan vara att tilltron till rättsväsendets objektivitet tillvaratas genom att lika fall behandlas lika. Vidare kan återfallsbrottslighet tala för åtal. Av stor och oftast avgörande vikt vid bedömningen om allmänt intresse kräver åtal blir brottets svårighetsgrad samt omständigheterna i övrigt. I vissa fall kan det även finnas ett stort allmänt intresse av att få en viss rättsfråga avgjord. Vad gäller enskilda intressen beaktas en skadas storlek samt parternas ekonomiska förhållande.¹⁰⁶ Målsägandes egen inställning i åtalsfrågan saknar avgörande betydelse.¹⁰⁷

5.2.1.1 Bötesbrott

Den första punkten möjliggör åtalsunderlåtelse *om det kan antas att brottet inte skulle föranleda annan påföljd än böter*. Här kan mindre allvarsamma förmögenhetsbrott komma i fråga såsom snatteri, egenmäktigt förfarande, olovligt förfogande och bedrägligt beteende. Bestämmelsen kan även användas vid förseelser mot specialstraffrätten, framförallt vid oaktsamhetsbrott som snarare begåtts av okunnighet än nonchalans.¹⁰⁸ Rättsvillfarelse kan leda till att åtal underlåts. Vidare kan åtalsunderlåtelse ske när den misstänkte vid ett obetydligt brott kan ge en rimlig förklaring till sitt handlande. En sådan omständighet som att lång tid har förflutit sedan brottet skedde kan också tala mot åtal. Även den situationen att åklagaren känner till att en viss bestämmelse kommer att ändras och den misstänktes förfarande därigenom inte längre kommer vara straffbart talar för åtalsunderlåtelse.¹⁰⁹ Utrymmet för åtalsunderlåtelse vad gäller näringsrättsliga författningar som arbetarskydd och miljöskydd får anses begränsat p.g.a. starka allmänna intressen. Regeln ska framförallt användas på fall som med tanke på omständigheterna framstår som ursäktliga eller som en engångsföreteelse. Det behöver emellertid inte utgöra ett hinder för åtalsunderlåtelse att gärningsmannen tidigare begått samma brott.¹¹⁰ Hänsyn tas till den misstänktes person. Hög respektive låg ålder, psykiska särdrag samt sjukdom kan vara skäl för åtalsunderlåtelse.¹¹¹

5.2.1.2 Då påföljden kan antas bli villkorlig dom

---

¹⁰⁵ Sin nuvarande lydelse fick bestämmelsen väsentligen genom en reform 1984, vilken i första hand grundades på SOU 1976:47.

¹⁰⁶ NJA II 1985 s.13.

¹⁰⁷ Fitger, *Kommentar till rättegångsbalken, Del II*, s.20:21.

¹⁰⁸ Prop. 1984/85:3, s.28f.

¹⁰⁹ RÅC I:124, s.8.

¹¹⁰ Prop. 1984/85:3, s.29.

¹¹¹ RÅC I:124, s.8.

Bestämmelsens andra punkt medger åtalsunderlåtelse *om det kan antas att påföljden skulle bli villkorlig dom och det finns särskilda skäl för åtalsunderlåtelse*. Denna punkt tillkom genom 1985 års lagstiftning. Som framgår av lydelsen ska bestämmelsen tillämpas restriktivt. Att särskilda skäl krävs markerar att det handlar om undantagssituationer där en process i domstol inte framstår som nödvändig med hänsyn till omständigheterna vid brottet eller den misstänktes åtgärder därefter.¹¹² De särskilda skäl som kan komma ifråga är exempelvis att brottet relativt sett inte är så allvarligt och att det begåtts av obetänksamhet, tillfälligt förbiseende eller förhastande. Hänsyn bör vidare tas till om den misstänkte frivilligt vidtagit någon rättelse och till bristande kunskap om straffbudet. Dessutom bör särskilda personliga omständigheter kunna beaktas såsom hög ålder eller psykiska särdrag. Brottet bör antas vara en engångsföreteelse och omständigheterna som motiverar en villkorlig dom påfallande.¹¹³

Antas det att den villkorliga domen kommer att förenas med böter bör som regel åtal väckas. Detta faktum begränsar bestämmelsens tillämpningsområde då böter som huvudregel döms ut tillsammans med villkorlig dom. I praktiken används bestämmelsen i liten utsträckning. Som exempel på när åtalsunderlåtelse kan komma i åtanke är övertrassering av egna konton eller vissa brottsliga förfarande med förhyrd egendom. Lindrigare typer av förmögenhetsbrott torde vara den brottstyp som främst kommer ifråga.¹¹⁴

5.2.1.3 Flerfallsbrottslighet

Enligt den tredje punkten kan åtal underlåtas *om den misstänkte begått annat brott och det utöver påföljden för detta brott inte krävs påföljd med anledning av det föreliggande brottet*. Denna bestämmelse blir aktuell dels i s.k. *samtidighetsfall* dels i s.k. *successivfall*. Samtidighetsfallen innebär att någon samtidigt misstänks för flera brott som han ännu inte dömts för. Ofta rör det sig om seriebrott. Successivfallen är av två slag. Den ena situationen innebär att en person blivit dömd för ett brott och sedan upptäcks det att han dessförinnan begått ytterligare brott, ett *nyupptäckt brott*. Ett sådant fall har mycket gemensamt med samtidighetsfallen. I den andra situationen har den misstänkte begått brottet efter att han dömts för andra brott, ett *nytt brott*. Här skiljer sig situationen från ovan nämnda fall och utrymmet för en åtalsunderlåtelse är mer begränsat. En förutsättning i båda successivfallen är att gärningsmannen inte helt undergått den utdömda påföljden.¹¹⁵ Departementschefen anförde att åklagaren inte ska förutse påföljden om åtal väcktes för alla brott utan istället bedöma huruvida påföljden för de åtalade brotten kan anses tillräckliga för all brottslighet. I samtidighetsfallen bör åklagaren eftersträva att åtala ett representativt urval av brotten som kan antas medföra en ändamålsenlig och tillräcklig påföljd och underlåta åtal i

---

¹¹² Prop. 1984/85:3, s.53.

¹¹³ a.a., s.41f.

¹¹⁴ RÅC I:124, s.14.

¹¹⁵ Prop. 1984/85:3, s.30.

de övriga fallen. Bedömningen bör dock inte i alltför stor utsträckning avvika från vad domstolen skulle kunna komma fram till.¹¹⁶

RÅ har uttalat att åklagaren här kan göra en relativt fri bedömning av åtalsfrågan. Avgörande är om den redan utdömda påföljden är tillräcklig och adekvat. RÅ menar att åtal kan underlåtas trots att åtal för ytterligare brott skulle innebära en betydlig skillnad i påföljdshänseende. Detta om helhetsresultatet framstår som rimligt.¹¹⁷ I praktiken är det denna bestämmelse som har störst betydelse.¹¹⁸

Skälen till bestämmelsen är framförallt processekonomiska. Därutöver kan ett starkt intresse framhållas från såväl allmänhetens synpunkt som med hänsyn till den misstänkte att en samhällsreaktion på utredd brottslighet sker inom rimlig tid och inte fördröjs av utredning som endast i mindre omfattning kan påverka påföljden. Departementschefen pekar särskilt på omfattande seriebrottslighet som lämplig för att begränsning sker för antalet brott som beivras. Huvudsaken är att lämplig påföljd kan utdömas varför det räcker med ett urval som belyser brottslighetens art och systematiska karaktär. Även vid olikartad brottskonkurrens kan åtalsunderlåtelse vara lämpligt, t.ex. vid grövre brottslighet finns ett stort utrymme att underlåta åtal för mindre allvarlig brottslighet.¹¹⁹

5.2.1.4 Psykiatrisk vård

Den fjärde och sista punkten tillåter åtalsunderlåtelse *om psykiatrisk vård eller insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade kommer till stånd*. Med psykiatrisk vård avses vård enligt lagen (1991:1128) om rättspsykiatrisk tvångsvård eller enligt lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård. En förutsättning för åtalsunderlåtelse är att vården sker utan lagföring. Det finns inget uttryckligt krav på att den misstänkte lider av en psykisk störning. Kravet på att väsentligt eller allmänt intresse inte får åsidosättas utgör emellertid en spärr för att underlåta åtal om den misstänktes psykiska hälsa inte motiverar att så sker. Det finns vidare inget krav på orsakssamband mellan den psykiska störningen och den brottsliga gärningen. Det räcker att personen lider av psykisk störning vid tiden för åtalsunderlåtelser.

Åklagaren ska bedöma huruvida skyddsaspekterna kan tillgodoses genom vård. Framförallt är detta av vikt då brott begåtts mot persons säkerhet. Hänsyn tas till brottets art och svårighetsgrad samt den misstänktes sjukdomstillstånd. Åtalsunderlåtelse torde främst ske då brottet begicks när den misstänkte redan stod under vård eller när vård kommit till stånd

---

¹¹⁶ Fitger, *Kommentar till rättegångsbalken, Del II*, s.20:27.

¹¹⁷ RÅC I:124, s.16.

¹¹⁸ Norberg, åklagare, Åklagarkammaren i Kristianstad.

¹¹⁹ RÅC I:124, s.17.

därefter. Det utgör dock inget hinder för åtalsprövning att vård har upphört.¹²⁰

5.2.1.5 Extraordinära fall

Utöver åtalsunderlåtelse i ovanstående fall finns möjlighet därtill i extraordinära fall. Enligt bestämmelsens andra stycke får åtal underlåtas *om det av särskilda skäl är uppenbart att det inte krävs någon påföljd för att avhålla den misstänkte från vidare brottslighet och det med hänsyn till omständigheterna inte heller krävs av andra skäl att åtal väcks*. Denna bestämmelse får ses mot bakgrund av regleringen om påföljdseftergift i 29kap. 6§ brottsbalken och är endast avsedd att användas då skuldfrågan är uppenbar och där lagföring skulle vara förbunden med särskilda nackdelar. Dessa nackdelar ska inte anses kunna undanröjas genom ett beslut om påföljdseftergift efter en rättegång. I beaktande kan exempelvis tas att en offentlig rättegång skulle åsamka gärningsmannen svårt lidande eller verka stötande ur allmänhetens perspektiv. Processekonomiska skäl saknar betydelse. För åtalsunderlåtelse krävs en god prognos som talar för att gärningsmannen i fortsättningen kommer att avhålla sig från att begå ytterligare brott.¹²¹

5.2.1.6 Åtalsunderlåtelse efter att åtal väckts

Åtalsunderlåtelse kan även ske efter att åtal väckts då nya omständigheter eller uppgifter framkommit under målets prövning. Åtalsunderlåtelse får dock inte ske efter att dom har fallit.¹²² Denna möjlighet är avsedd för undantagssituationer och är subsidiär till ovanstående bestämmelser.¹²³

Ett beslut om åtalsunderlåtelse kan återkallas om särskilda omständigheter föreligger.¹²⁴ Det krävs i princip att en ny omständighet har inträffat. Bedömningen bör ske med utgångspunkt i de förhållanden som råder då återkallelsen aktualiseras.¹²⁵

5.2.2 Åtalsunderlåtelse enligt LUL

De allmänna bestämmelserna om åtalsunderlåtelse är, som ovan nämnts, även tillämpliga på personer under 18 år. Därutöver har åklagaren enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) ytterligare möjlighet att underlåta åtal då gärningsmannen vid tiden för brottet var mellan 15 och 18 år. Bestämmelserna om åtalsunderlåtelse enligt rättegångsbalken är subsidiära till reglerna i LUL.

---

¹²⁰ a.a., s.20ff.

¹²¹ a.a., s.22f.

¹²² 20kap. 7a§ rättegångsbalken.

¹²³ Prop. 1981/82:41, s.32f.

¹²⁴ 20kap. 7b§ rättegångsbalken.

¹²⁵ Fitger, *Kommentar till rättegångsbalken, Del II*, s.20:34.

LUL bygger på tanken att det främst är de sociala myndigheterna som har ansvar för vad som händer med lagöverträdare i åldern 15-18 år.¹²⁶

Åtalsunderlåtelse enligt LUL kan ske i två fall.¹²⁷ Det första fallet är om den unge gärningsmannen underkastas den vård eller åtgärd som kan antas lämpligast för honom. Åtgärder som kan komma ifråga är vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen eller lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Åtalsunderlåtelse kan även ske utan dessa åtgärder under förutsättning att den minderårige får annan stöd- eller hjälpåtgärd. Den minderårige kan t.ex. flyttas till en annan miljö.¹²⁸

Det andra fallet är när brottet uppenbarligen skett av okynne eller förhastande. Då kan åtalsunderlåtelse ske utan att särskild åtgärd vidtas. Hänsyn bör tas till gärningsmannens ålder. Här avses främst fall som inte tyder på sådan kriminalitet att ett ingripande av de sociala myndigheterna eller väckande av åtal är nödvändigt. De brott som främst blir aktuella är bötesbrotten.¹²⁹

Bedömningen sker utifrån brottets art, omständigheterna vid dess begående och vilka insatser som företagits och planerats av den unge.¹³⁰

5.3 Strafföreläggande

Det saknas idag resurser att beivra alla brott som förekommer. Därför försöker lagstiftaren hitta alternativa vägar. Ett exempel på åtgärder som har vidtagits är att brott har avkriminaliserats. En annan väg är att förenkla handläggningsformerna för att möjliggöra en effektivare användning av resurserna. Syftet är då att minska belastningen på domare och åklagare. En målsättning har varit att förbehålla domstolsprövning till de fall där parterna är oense eller som avser allvarliga eller komplicerade brott. Med detta som bakgrund spelar de summariska straffprocessformerna, strafföreläggande och ordningsbot, en viktig roll.¹³¹

Strafföreläggandeinstitutet infördes i rättegångsbalken som en summarisk processform 1948. Sitt egentliga genombrott fick strafföreläggandet 1968 då fängelsestraff utmönstrades ur straffskalan för vårdslöshet i trafik. Samtidigt utvecklades en kriminalpolitisk linje som talade för att rättssystemets resurser skulle koncentreras till de mer invecklade och betydelsefulla målen.¹³²

---

¹²⁶ Löfmarck, Madeleine m.fl., *Åtalsunderlåtelse*, s.166.

¹²⁷ 17§ LUL.

¹²⁸ Löfmarck, *Åtalsunderlåtelse*, s.166ff.

¹²⁹ a.a., s.172f.

¹³⁰ Prop. 1981/82:41, s.30.

¹³¹ SOU 1992:61, s.195f.

¹³² Aspelin, Erland, *Straffrättskipning utan domstol*, s.30f.

Förfarandet är skriftligt.¹³³ Syftet är att bagatellfall ska kunna hanteras enkelt, snabbt och effektivt. Föreläggande åläggs av åklagare.¹³⁴ Åklagaren får då rollen som domare. Han får utfärda ett bötesstraff för den gärning som begåtts. Det blir upp till åklagaren att i varje enskilt fall avgöra hur högt bötesstraffet ska vara utifrån vad han anser brottet vara värt och vad som i övrigt föreläggs den misstänkte.¹³⁵ Bestämmelserna är fakultativa, vilket medför att åklagare inte är skyldig att utfärda strafföreläggande även om förutsättningarna för detta föreligger. Saken ska bedömas på samma sätt som vid prövning om åtal ska väckas. Detta innebär att tillräckliga skäl för den misstänktes skuld måste föreligga.¹³⁶ För att uppnå enhetlighet i straffmätningen har åklagarmyndigheterna enats om en mall som täcker de flesta fall. Dessa riktlinjer har utfärdats av RÅ.¹³⁷

Förutsättning för strafföreläggande kan närmast utläsas ur 48kap. 1§ samt 4§ rättegångsbalken. Brottet måste höra under allmänt åtal. Antingen ska böter ingå i straffskalan eller ska det vara uppenbart att rätten skulle döma till villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter.

Ett strafföreläggande utgör en uppmaning till den misstänkte att underkasta sig en angiven påföljd. Detta sker genom att den misstänkte föreläggs ett straff för godkännande. Godkännandet innefattar såväl ett erkännande av gärningen som ett godtagande av det förelagda straffet. Avgörandet blir bindande för den misstänkte. Han undgår då att inställa sig inför domstol och vet dessutom i förväg vilket straff han kommer att få. Ett utfärdat strafföreläggande utgör hinder för att gärningen ska kunna prövas i ett annat straffrättsligt förfarande. Godkänner den misstänkte gäller föreläggandet enligt 48kap. 3§ 2st. rättegångsbalken som en lagakraftvunnen dom. Saken blir då res judicata. Godkänns inte strafföreläggandet väcks istället åtal. Att betala böter enligt strafföreläggandet likställs med ett godkännande.¹³⁸

5.3.1 Brott för vilket böter ingår i straffskalan

Enligt 48kap. 4§ 1st. rättegångsbalken får strafföreläggande utfärdas för sådana brott där böter ingår i straffskalan. Enligt motiven innebär detta att bötesföreläggande inte får utfärdas i fall där endast fängelse är föreskrivet för brottet men påföljden i det enskilda fallet leder till böter med anledning av straffnedsättningsreglerna. Vidare undantags normerande böter från strafföreläggandeinstitutet, d.v.s. böter som beräknas på värdet av den vinst

---

¹³³ Ekelöf, *Rättegång V*, s.244.

¹³⁴ Vad beträffar ordningsbot åläggs det institutet av polisen. Det infördes 1966 i syfte att snabbt kunna beivra trafikförseelser och på så sätt medverka till ökad trafiksäkerhet. Se vidare 48kap. 13-20§§ rättegångsbalken.

¹³⁵ Wersäll, Fredrik, *Åklagare och polis som domare*, s.644, StrFK 1§.

¹³⁶ SOU 1992:61, s.192f.

¹³⁷ Nelson, Alvar, *Billiga brottmål*, s.502.

¹³⁸ Fitger, *Kommentar till rättegångsbalken, Del III*, s.48:3, Ekelöf, *Rättegång V*, s.243f.

som gärningsmannen gjort på brottet eller enligt någon liknande beräkningsgrund.¹³⁹

5.3.2 Brott som föranleder villkorlig dom

Förr fick strafföreläggande endast utfärdas för lindrigare bötesbrott. Nu har dock institutet utvidgats så att även villkorlig dom kan utfärdas. 48kap. 4§ 2st. rättegångsbalken ger nämligen åklagaren en möjlighet att i vissa fall förelägga den misstänkte med en villkorlig dom eller en sådan dom i kombination med böter. Det krävs då att det är uppenbart att domstolen skulle ha dömt till en sådan påföljd om åtal skulle ha väckts. Föreligger minsta osäkerhet gällande skuldfrågan ska strafföreläggande inte användas. Gärningsmannen måste ha erkänt. Strafföreläggande är vidare inte möjligt om gärningsmannen inte fyllt 18år då brottet begicks eller om det finns anledning att förena den villkorliga domen med en föreskrift om samhällstjänst.

Syftet med att kunna utfärda även villkorlig dom är att skärpa allvaret i en sådan dom genom att åklagaren utfärdar ett strafföreläggande och delger detta vid ett personligt möte med gärningsmannen.¹⁴⁰ Då strafföreläggande med villkorlig dom utfärdas måste gärningsmannen nämligen kallas till åklagarmyndigheten/åklagarkammaren för ett möte med åklagaren. Åklagaren förklarar då vad strafföreläggandet innebär och gärningsmannen får antingen skriva på föreläggandet där eller om han vill fås viss betänketid.¹⁴¹

---

¹³⁹ Fitger, *Kommentar till rättegångsbalken, Del III*, s.48:13f.

¹⁴⁰ a.a., s.48:14aff.

¹⁴¹ Norberg, åklagare, Åklagarkammaren i Kristianstad.

6 Åklagarväsendet i Tyskland

I Tyskland finns det 16 delstater, s.k. bundesländer. De olika staternas rättsväsende kan skilja sig åt i praktiken. Det finns en övergripande åklagarmyndighet för hela landet som heter Bundesanwaltschaft. Högste chef är der Generalbundesanwalt beim Bundesgerichtshof, ungefär riksåklagare. Han, samt en eller flera Bundesanwälte, för talan i alla processer i Bundesgerichtshof (BGH), den högsta domstolen i Tyskland.¹⁴² Därutöver har varje delstat egna åklagarmyndigheter, s.k. Landesstaatsanwaltschaften. I de nästhögsta domstolarna, Oberlandesgericht (OLG), som kan liknas vid de svenska hovrätterna, heter den överordnade Generalstaatsanwalt. Därunder finns det Landesgericht (LG), ungefär tingsrätt, där den överordnade kallas Oberstaatsanwalt. Det finns även Amtsgericht som är en typ av tingsrätt där brott av lägre grad utreds. I de olika Landesstaatsanwaltschaften arbetar Staatsanwälte och Amtsanwälte.¹⁴³ Åklagarmyndigheten bildades i mitten på 1800-talet som en motvikt mot domarna som såväl undersökte som dömde de misstänkta.¹⁴⁴

6.1 Åklagarväsendets hierarki

6.1.1 Devolutions- och substitutionsrätt

Åklagarväsendet i Tyskland är hierarkiskt uppbyggt. Detta innebär att de högre tjänstemännen enligt §145 1st. Gerichtsverfassungsgesetz (GVG) dels har en devolutionsrätt vilket medför att de kan ta över ärenden som handläggs inom deras arbetsområde genom självinträde dels att de har en substitutionsrätt, vilket innebär att de i ett enskilt ärende kan ersätta en tjänsteman med en annan.¹⁴⁵ Detta är något som sällan sker i praktiken.¹⁴⁶

6.1.2 Direktiv

De högsta tjänstemännen har rätt att ge interna direktiv, s.k. internes Weisungsrecht, till sina underordnade.¹⁴⁷ Utöver de interna direktiven kan även justitieministern utfärda vad som benämns externa direktiv.¹⁴⁸ Dessa anvisningar måste åklagarna rätta sig efter i sin tjänst. Direktiven måste emellertid hålla sig inom vissa gränser. De överordnade får naturligtvis endast utfärda rättmätiga direktiv.¹⁴⁹ Rättsstridiga direktiv är straffbara

---

¹⁴² §142 GVG.

¹⁴³ Beulke, Werner, *Strafproze recht*, s.40.

¹⁴⁴ Fionda, Julia, *Public prosecutors and discretion: a comparative study*, s.133.

¹⁴⁵ Beulke, *Strafproze recht*, s.41.

¹⁴⁶ A mann, åklagare, Åklagarmyndigheten i Hamburg.

¹⁴⁷ §146 GVG.

¹⁴⁸ Meyer-Go ner, Lutz, *Strafproze ordnung*, 46 uppl., s.1600.

¹⁴⁹ Beulke, *Strafproze recht*, s.41f.

enligt §344 och §258 Strafgesetzbuch (StGB) och inte bindande för dem direktiven riktar sig till.¹⁵⁰ Åklagaren får således inte följa ett direktiv om han är medveten om att hans handlande då skulle innebära en straffbar gärning.¹⁵¹

Viktigast är de generella direktiven, som t.ex. "Riktlinjer för straff- och bötesförfarandet" (RiStBV). De använder åklagare som en hjälp i sitt arbete.¹⁵²

6.1.3 Tjänstetillsyn

De högre tjänstemännen har enligt §147 GVG även rätt att utföra s.k. Dienstaufsicht, ungefär tjänstetillsyn, på tjänstemän på lägre poster. Ledning och tillsyn av Generalbundesanwalt sker exempelvis genom justitie-ministern. Denna befogenhet omfattar förutom kontrollen av hur ärenden formellt och sakligt utförs även en befogenhet att tillrättavisa de lägre tjänstemännen.¹⁵³

6.2 Åklagarens arbete

Åklagarmyndigheternas huvudfunktioner består i att leda förundersökningar, väcka åtal samt se till att domen blir verkställd.¹⁵⁴ Deras huvudsakliga ansvarsområde består i att utreda och åtala brott.

I sitt arbete är åklagarna oavhängiga från domstolen.¹⁵⁵ Det är emellertid vida omdiskuterat om åklagaren är bunden av BGH:s rättspraxis. Problem kan uppkomma om åklagaren är av den uppfattningen att en viss handling inte utgör ett brott, trots att BGH anser att så är fallet. Doktrinen uttrycker olika meningar i frågan. Situationen kan även vara så att åklagaren vill väcka åtal trots att praxis talar emot detta. Ett argument som framförs mot att åtal ska väckas är att hänsyn bör tas till den tilltalade som skulle få utstå en stor belastning om en huvudförhandling genomförs. BGH själva anser att deras praxis ska efterföljas och hänvisar till legalitetsprincipen samt vikten av enhetlig rättsutövning.¹⁵⁶

6.2.1 Objektivitet

Enligt tyskarna själva är de tyska åklagarna de mest objektiva tjänstemännen i världen; "Die objektivste Behörde der Welt".¹⁵⁷ Åklagaren

---

¹⁵⁰ Schäfer, Gerhard, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.16.

¹⁵¹ Meyer-Goerner, *Strafprozedur*, 46 uppl., s.1601.

¹⁵² Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.16.

¹⁵³ Meyer-Goerner, *Strafprozedur*, 45 uppl., s.1580.

¹⁵⁴ På tyska; Ermittlungsbehörde, Anklagebehörde och Strafvollstreckungsbehörde.

¹⁵⁵ §150 GVG.

¹⁵⁶ Beulke, *Strafprozedur*, s.44.

¹⁵⁷ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.15.

ses inte som en part i rätten utan som ett rättskipningsorgan.¹⁵⁸ Han är förpliktad till sanning och rättvisa. Enligt objektivitetsprincipen ska åklagaren inte bara undersöka omständigheter som talar emot den misstänkte, utan ska även tillvarata omständigheter som talar för honom.¹⁵⁹ Detta framgår av §160 2st. Strafprozessordnung (StPO):

Die Staatsanwaltschaft hat nicht nur die zur Belastung, sondern auch die zur Entlastung dienenden Umstände zu ermitteln und für die Erhebung der Beweise Sorge zu tragen, deren Verlust zu besorgen ist.

Denna objektivitetsplikt gäller såväl under förundersökningsstadiet som under huvudförhandlingen. Detta innebär att åklagaren i slutet av förhandlingen själv har att pröva vilken påföljd som är lämplig. Detta kan då leda till att åklagaren yrkar på att den tilltalade ska bli frikänd, s.k. Freispruch.¹⁶⁰

6.2.2 Jäv

Det finns jävsgrunder i §§22ff. StPO. De gäller enligt ordalydelsen endast för domare samt sakkunniga. Detta beror på att åklagarens arbete till viss del skiljer sig från domarens och de sakkunnigas. Jävsgrunderna är emellertid allmänt accepterade även för åklagare, speciellt i de fall där åklagaren själv genom brottet blir skadad, då åklagaren är gift eller släkt med den tilltalade eller då åklagaren tidigare var försvarare i fallet.¹⁶¹

---

¹⁵⁸ BGH St 24 170/171.

¹⁵⁹ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.15.

¹⁶⁰ A mann, åklagare, Åklagarmyndigheten i Hamburg.

¹⁶¹ Beulke, *Strafproze recht*, s.46f.

7 Förundersökning

7.1 Inledning av förundersökning

Ett strafförfarande påbörjas genom att åklagaren inleder en förundersökning. Det är åklagarmyndigheten som leder och är huvudansvarig för förundersökningen. De är s.k. "Herrin des Ermittlungsverfahrens".¹⁶² Det är åklagarens uppgift att utreda omständigheterna i ett ärende. Han införskaffar dels underlag för att kunna göra en bedömning huruvida åtal ska väckas, dels samlar han bevis för den eventuellt kommande huvudförhandlingen.¹⁶³

Åklagaren måste enligt legalitetsprincipen, då annat inte kan utläsas ur lagen, ingripa när det föreligger tillräckliga faktiska belägg för att ett brott har begåtts. Detta kan utläsas ur §152 2st. StPO;

(1) Zur Erhebung der öffentlichen Klage ist die Staatsanwaltschaft berufen.

(2) Sie ist, soweit nicht gesetzlich ein anderes bestimmt ist, verpflichtet, wegen aller verfolgbaren Straftaten einzuschreiten, sofern zureichende tatsächliche Anhaltspunkte vorliegen.

När det gäller frågan om misstankarna räcker för att inleda en förundersökning ges åklagaren ett visst spelrum för sina bedömningar. Gränsen är först överskriden när vid en samlad värdering ett inledande av en förundersökning mot den misstänkte inte längre är rimlig. Hänsyn tas även till intresset av ett fungerande upprätthållande av straffrätten.¹⁶⁴

Förundersökningen föranleds antingen av att en person anmäler ett brott eller väcker enskilt åtal eller genom underrättelse från en annan myndighet. Det vanligaste är att en privatperson anmäler en viss handling. Detta ger inte personen som anmält brottet några rättigheter, utan anmälan är endast ett incitament till att göra en prövning av den s.k. "anfangsverdacht". Materiellt krävs det en första misstanke, en "anfangsverdacht", för att förundersökning ska kunna inledas mot en viss gärningsman.¹⁶⁵

Åklagaren prövar, i en slags "förförundersökning", om förundersökning ska inledas. I rättsligt avseende granskas om handlingen kan vara straffbar och om förutsättningarna för en rättslig process föreligger. I faktiskt avseende krävs att de inledande misstankarna i huvudsak vilar på vissa konkreta fakta. Endast ett antagande är inte tillräckligt. Möjligheten att en straffbar handling har begåtts kan dock räcka, även om det endast kan fastställas med

---

¹⁶² §152 GVG.

¹⁶³ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.93f.

¹⁶⁴ BGH StV 1988, 441; OLG Dresden StV 2001, 581 m. "Der Grenz ist überschritten wenn, bei voller Würdigung auch der Belange einer funktionstüchtigen Strafrechtspflege die Einleitung der Ermittlung gegen den Beschuldigten nicht mehr verständlich ist".

¹⁶⁵ Schroeder, Friedrich-Christian, *Strafprozessordnung*, s.48.

erfarenhet inom det straffrättsliga området.¹⁶⁶ En förundersökning kan påbörjas även om gärningsmannen inte är känd.¹⁶⁷

7.2 Avslutning av förundersökning

Förundersökningen kan avslutas genom att förfarandet ställs in, genom ett Strafbefehlsantrag¹⁶⁸ eller genom att åtal väcks.

7.2.1 Förfarandet ställs in

Att förfarandet ställs enligt §170 2st. StPO in kan ha såväl rättsliga som sakliga grunder. Saknas tillräckliga bevis och därmed tillräckligt starka misstankar för att väcka åtal eller ett processhinder föreligger, läggs förundersökningen ner. Hit hör även de fall där gärningsmannen aldrig hittades eller då allmänt intresse saknas vid enskilt åtal. När detta beslut tas ska alla förundersökningsmöjligheter vara uttömda. Insatser utöver vad som är proportionerligt till brottet ska emellertid inte utföras.¹⁶⁹

Vidare finns möjlighet att lägga ner ett ärende lite senare under förfarandet enligt §§153ff. StPO.¹⁷⁰

---

¹⁶⁶ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.95f.

¹⁶⁷ Beulke, *Strafproze recht*, s.158.

¹⁶⁸ Se kapitel 9.2.

¹⁶⁹ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.232.

¹⁷⁰ Se kapitel 9 om Undantag från åtal.

8 Att väcka åtal

I Tyskland har åklagarna åtalsmonopol enligt §152 1st. StPO. Undantag görs dock för enskilt åtal där målsägande har rätt att väcka åtal utan medverkan av åklagaren. Enskilt åtal kan endast väckas vid ett fåtal brott av mindre allvarlig karaktär som t.ex. hemfridsbrott, förolämpning och skadegörelse. Åklagaren väcker i dessa fall endast åtal om det föreligger ett allmänt intresse.¹⁷¹

8.1 Huvudprinciper i den tyska straffprocessen

8.1.1 Officialprincipen

Enligt officialprincipen ska utredning av brott ske av offentlig myndighet, som är innehavare av det materiella straffanspråket. Detta sker utan hänsyn till offrets vilja. Undantag görs för enskilt åtal, s.k. Privatklagedelikt, enligt §§374ff. StPO.¹⁷²

8.1.2 Ackusatoriska principen

Ett straffrättsligt förfarande inför domstol kan endast ske då åtal har väckts.¹⁷³ Detta brukar yttras med uttrycket "Wo kein Kläger, da kein Richter".

8.1.3 Legalitetsprincipen

Legalitetsprincipen är en garanti för att åklagaren ska inleda en förundersökning då tillräckliga bevis för brott föreligger samt väcka åtal när tillräckliga skäl därför föreligger.¹⁷⁴ Detta ska ske utan hänsyn till gärningsmannen.¹⁷⁵ Det står reglerat i lag när åklagaren ska ingripa och det lämnas därmed inte upp till tjänstemannens egna godtycke.¹⁷⁶ Grundsatsen har demokratiska samt rättsstatliga rötter och är en säkerhet för att allas likhet inför lagen upprätthålls. Därmed är principen även en viktig förutsättning för allmänhetens tro på ett rättvist rättssystem. Lagstiftaren kan inte lämna det upp till åklagaren att i varje enskilt fall bestämma vem som ska bestraffas.

---

¹⁷¹ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.98f. Se även §§374, 376 StPO.

¹⁷² Schroeder, *Strafproze ordnung*, s.38.

¹⁷³ §151 StPO.

¹⁷⁴ Skilj från legalitetsprincipen i straffrätt; intet brott utan lag.

¹⁷⁵ Läs mer uttömmande om åklagarens åtalsplikt i kap. 9.2.

¹⁷⁶ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.95.

Målet för åklagaren är att klara upp omständigheterna i varje enskilt fall och att träffa ett beslut om åtal ska väckas eller inte.¹⁷⁷

8.2 Åklagarens åtalsplikt

Åklagaren är inte bara befogad utan även förpliktad att väcka åtal då tillräckliga skäl föreligger. En absolut åtalsplikt gäller såvida i Tyskland.

Åtalsplikten gäller enligt §152 StPO endast för åtalsbara brott. Åtal kan vidare vara uteslutet p.g.a. vissa orsaker som t.ex. preskription eller rättskraft (ne bis in idem).¹⁷⁸

Åtalsplikten utvecklas sedan i §160 1st. StPO. Där kan följande utläsas:

Sobald die Staatsanwaltschaft durch eine Anzeige oder auf anderem Wege von dem Verdacht einer Straftat Kenntnis erhält, hat sie zu ihrer Entschlie ung darüber, ob die öffentliche Klage zu erheben ist, den Sachverhalt zu erforschen.

Detta betyder att då misstanke om brott föreligger måste åklagaren utforska omständigheterna för att senare kunna besluta om åtal ska väckas. Misstanken måste bestå av verkligt stöd för att ett åtalsbart brott har begåtts. Sannolikheten för att ett brott har begåtts kan emellertid vara låg under inledningskedet.¹⁷⁹

Ett problem kan vara om åklagaren är förpliktad att ingripa mot brott när han fått vetskap därom i utomtjänstliga sammanhang. Läses lagtexten ordagrant kan en sådan plikt uttolkas. Å andra sidan bör även åklagaren ha rätt till en privatsvär. Med detta som det huvudsakliga argumentet nekar stora delar av doktrinen till att en sådan plikt föreligger. Enligt praxis bör dock en avvägning göras i varje enskilt fall. Hänsyn får tas till brottets svårighetsgrad och graden av risk för allmänheten. Därutöver ses till hur stark anknytning fallet har med åklagarens privatsfär. Handlar det exempelvis om mord eller narkotikahandel bör plikten att utreda brottet gälla.¹⁸⁰

Åklagaren ska således genom undersökning av fallet pröva misstanke om brott för att sedan enligt §170 StPO väcka åtal om utredningen lett till att tillräcklig stark misstanke föreligger:

§170 (1) Bieten die Ermittlungen genügenden Anlaß zur Erhebung der öffentlichen Klage, so erhebt die Staatsanwaltschaft sie durch Einreichung einer Anklageschrift bei dem zuständigen Gericht.

(2) Andernfalls stellt die Staatsanwaltschaft das Verfahren ein. Hiervon setzt sie den Beschuldigten in Kenntnis, wenn er als solcher vernommen worden ist oder ein Haftbefehl gegen ihn erlassen war; dasselbe gilt, wenn er um einen Bescheid gebeten hat oder wenn

¹⁷⁷ <http://www.generalbundesanwalt.de/ermitteln.php>, 2004-05-12, kl. 14.25.

¹⁷⁸ Schroeder, *Strafproze ordnung*, s.42.

¹⁷⁹ a.a., s.47.

¹⁸⁰ Beulke, *Strafproze recht*, s.45f.

ein besonderes Interesse an der Bekanntgabe ersichtlich ist.

Huruvida tillräckliga skäl föreligger är en bedömning som hänger på den enskilde åklagarens prognos samt praxis.

8.3 Kontroll av åklagarens beslut att väcka åtal

I Tyskland genomförs enligt §203 StPO ett mellanförfarande där domaren prövar om saken ska komma till huvudförhandling. Bestämmelsen innebär ett skydd för den tilltalade då den ska förhindra att någon hamnar inför rätta i onödan:

§ 203 Das Gericht beschließt die Eröffnung des Hauptverfahrens, wenn nach den Ergebnissen des vorbereitenden Verfahrens der Angeschuldigte einer Straftat hinreichend verdächtig erscheint.

Rätten prövar om åtalsgrunden har tillräckligt med belägg för att en huvudförhandling, med alla dess negativa konsekvenser för den tilltalade, ska kunna genomföras. Den har en så kallad negativ kontrollfunktion. Därutöver prövas om åklagaren har väckt åtal enligt de behörighetsregler han har att rätta sig efter.

Att tillräckliga belägg ska föreligga innebär att det ska vara sannolikt att fallet leder till en fällande dom.

I praktiken leder de flesta mellanförfaranden till att målet går till huvudförhandling eftersom åklagaren till stor del har övertagit prövningen av brottsmisstankarna. Det har dock visat sig att domstolen tar detta mellanförfarande på stort allvar, speciellt när det gäller betydande fall som väckt stor uppmärksamhet i media.¹⁸¹ Det var exempelvis ett mellanförfarande som förhindrade att utgivaren och redaktören av tidningen "Der Spiegel" hamnade inför rätten p.g.a. landsförräderi.¹⁸²

Skulle domstolen anse att det inte föreligger tillräckliga skäl för att öppna en huvudförhandling så avvisar domstolen ärendet enligt §204 StPO. Detta kan hända när ett processhinder är för handen eller när rätten inte anser en handling vara straffbar. Rättens beslut går att överklaga. Det är möjligt att senare öppna förhandlingen om nya omständigheter eller bevis dyker upp.¹⁸³

8.4 Huvudförhandlingen

I det tyska domstolsförfarandet har domaren givits en stark position. Det är enligt §238 1st. StPO han som leder hela huvudförhandlingen, förhör den tilltalade och tar upp bevis. Skillnad görs mellan "verhandlungsleitung",

¹⁸¹ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.275ff.

¹⁸² BGH NJW 1965, 1187.

¹⁸³ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.278f.

d.v.s. ledning av processen samt "sachleitung", d.v.s. ledning av själva saken. "Verhandlungsleitung" gäller endast yttre formaliteter såsom exempelvis öppnande samt genomförande av huvudförhandlingen. Domarens ledning av de formella omständigheterna under en rättegång kan inte överklagas. Till "sachleitung" hör alla övriga upplysningar såsom hur vittnet ska förhöras och hur bevis ska upptas. Hur domaren leder saken kan enligt §238 2st. överprövas om de som deltar i processen uppfattar något som otillåtet.¹⁸⁴

Åklagaren är inte part under huvudförhandlingen utan har en mycket mer passiv roll än domaren. Han ses istället som ett rättskipningsorgan, ett s.k. "Organ der Rechtspflege". Åklagarens betydelse ligger däri att uppgifterna under en huvudförhandling ska delas upp på flera jämställda organ. Detta leder till en ömsesidig kontroll av varandra vilket innebär ett större skydd för att de beslut som fattas blir sakligt korrekta. Detta innebär att åklagaren utgör ett slags kontrollorgan.¹⁸⁵

Minst en åklagare måste enligt §226 StPO vara närvarande under huvudförhandlingen.¹⁸⁶ Han har, liksom de andra som deltar i förhandlingen, en frågerätt. Åklagaren måste dock enligt §33 StPO höras och måste enligt §258 StPO framställa sitt yrkande.¹⁸⁷

Åklagaren kan genom sin kontrollfunktion ingripa såväl till den tilltalades fördel som nackdel.¹⁸⁸ Efter processen kan han vidare välja om han ska överklaga till för- eller nackdel för den tilltalade.¹⁸⁹

---

¹⁸⁴ a.a., s.309f.

¹⁸⁵ a.a., s.15.

¹⁸⁶ Meyer-Go ner, *Strafproze ordnung*, 45 uppl., s.761.

¹⁸⁷ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.14.

¹⁸⁸ A mann, Jürgen, åklagare, Åklagarmyndigheten i Hamburg.

¹⁸⁹ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.14.

9 Undantag från åtal

Undantagen från legalitetsprincipen har blivit alltmer omfattande och dessutom alltmer flitigt använda. Principen som betecknar undantagen kallas i Tyskland för opportunitetsprincipen. En stor del av de brott som anmäls i Tyskland avslutas genom åtalsunderlåtelse.¹⁹⁰

Opportunitetsprincipen ger en möjlighet att ställa in förhandlingen. Det innebär dock inte att åklagaren överhuvudtaget inte behöver vara verksam i dessa fall. Förutsättningarna för en process samt de första misstankarna måste även här fastställas.¹⁹¹

9.1 Inställelse av strafförfarande

Det finns ett antal möjligheter att ställa in förfarandet och därmed underlåta åtal. Oftast gäller detta endast de brott som betecknas som "vergehen". I Tyskland görs nämligen enligt §12 StGB en skillnad mellan "verbrechen" och "vergehen". "Verbrechen" är termen på de brott där det lägsta straffet som kan utdömas är ett års frihetsstraff medan "vergehen" är beteckningen för de brott där det lägsta straffet är mindre än ett frihetsstraff på ett år.¹⁹² Sedan 1992 är det möjligt att underlåta åtal för vergehen utan "Schwere der Schuld", d.v.s. för lättare kriminalitet.

9.1.1 Inställning p.g.a. brottets bagatellkaraktär

Åklagaren kan enligt §153 StPO avstå från att vidare utreda ett visst brott om gärningsmannens skuld är att anse som ringa och inget allmänt intresse kräver att brottet beivras. Denna möjlighet finns endast för s.k. vergehen-brott. Bestämmelsen används i huvudsak på förstagångsförbrytare.¹⁹³

Förundersökningen måste inte vara fullständig. Det räcker med en prognos att ringa skuld med stor sannolikhet skulle kunna fastställas om förundersökningen skulle ha slutförts. Ett frikännande måste i varje fall vara så gott som uteslutet.¹⁹⁴ Gärningsmannens skuld är att anse som ringa när handlingen i jämförelse med brott av samma slag inte ter sig så allvarlig och påföljden kan placeras i den lägre delen av strafframen. Beträffande förmögenhetsbrott måste exempelvis skadevärdet ligga under en gräns på 50 Euro för att brottsföljden ska kunna klassas som mindre allvarlig. Hänsyn

---

¹⁹⁰ Schroeder, *Strafproze ordnung*, s.40.

¹⁹¹ a.a., s.40f.

¹⁹² Baur, Fritz och Walter, Gerhard, *Einführung in das Recht der Bundesrepublik Deutschland*, s.145.

¹⁹³ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.233.

¹⁹⁴ a.a., s.236.

tas inte till affektionsvärde. Hänsyn kan dock tas till det allmänna intresset, t.ex. om någonting tagits från ett museum.¹⁹⁵

Det får, från första början, inte föreligga något allmänt intresse som talar för att brottet ska beivras. Åklagaren måste se om det av preventiva grunder eller p.g.a. hänsyn till målsägande är nödvändigt att fallet utreds och kommer till huvudförhandling. Allmänt intresse kan exempelvis saknas när inga skador har uppkommit som följd av brottet. Här har åklagaren ett relativt stort spelrum för sina bedömningar.¹⁹⁶

En hypotetisk bedömning av gärningsmannens skuld krävs. Det ska vara sannolikt att skulden är av lägre grad. Brottet behöver inte vara mer uppkälat än vad som krävs för denna prognos, såvida det inte är nödvändigt med tanke på det allmänna intresset. Hänsyn kan exempelvis tas till målsägandes ställning.¹⁹⁷

Endast åklagaren är behörig att fatta beslut om undantag från legalitetsprincipen. I vissa fall krävs dock bifall från rätten. Bifall behövs inte då påföljden för gärningen i det konkreta fallet inte har ett "höjt straff" som minimum och då följderna är mindre allvarliga. Detta innebär att om ett brott exempelvis har "böter eller fängelse upp till fem år" som påföljd och följderna av brottet är mindre allvarliga behövs inget bifall från rätten. Är påföljden däremot "frihetsstraff från tre månader upp till fem år" krävs bifall från rätten. Det avgörande är den undre gränsen i straffskalan. Är en bestämd tid fastslagen som nedre gräns kallas det för ett "höjt straff". Behövs bifall krävs i princip att åklagaren och rätten är eniga.

För att kunna underlåta åtal utan rättens bifall var det tidigare en förutsättning att det gällde ett förmögenhetsbrott. Denna förutsättning gäller dock inte längre. Därmed kan åklagaren underlåta åtal även vid andra typer av brott, t.ex. vid olovlig körning enligt §21 Stra enverkehrsgesetz eller vid olaga tvång enligt §240 StGB. Beträffande förmögenhets- och egendomsbrott kan bifall exempelvis underlåtas vid brukandet av ett fordon enligt §248b StGB.¹⁹⁸

9.1.2 Inställning vid uppfyllelse av vissa åtaganden

Utöver §153 StPO finns §153a StPO som ett utökande komplement. §153a StPO rymmer mer omfattande fall.

Enligt §153a 1st. StPO kan åtal gällande s.k. vergehen-brott underlåtas trots att ett allmänt intresse föreligger. Detta är möjligt om den misstänkte utför vissa tilldelade förpliktelser som lämpligen kan uppväga att det allmänna

---

¹⁹⁵ Meyer-Go ner, *Strafproze ordnung*, 46 uppl., s.590.

¹⁹⁶ Beulke, *Strafprozessrecht*, s.172.

¹⁹⁷ Meyer-Go ner, *Strafproze ordnung*, 46 uppl., s.588.

¹⁹⁸ a.a., s.590.

intresset av att ett brott ska beivras, får stå åt sidan. Därutöver krävs att den tilltalades grad av skuld inte talar emot en inställelse av förfarandet. Jämförs bestämmelsens ordalydelse med §153 StPO framgår det att förutsättningarna gällande graden av skuld skiljer sig åt. I §153 StPO ska skulden vara ringa medan graden av skuld i §153a StPO inte får tala emot en inställelse av förfarandet. Gradens av skuld kan följaktligen vara större i §153a StPO. Beträffande graden av skuld ligger en inställning av förfarandet nära till hands när förmildrande omständigheter (liksom billighetsskäl) föreligger.¹⁹⁹

Är det oklart om gärningen innefattar ett brott måste rättsfrågan klaras upp. Det måste vidare finnas tillräckliga bevis för att gärningsmannen begått brottet för att han ska kunna åläggas några förpliktelser. Det räcker med att en fällande dom ter sig sannolik.²⁰⁰

§153a StPO

Mit Zustimmung des für die Eröffnung des Hauptverfahrens zuständigen Gerichts und des Beschuldigten kann die Staatsanwaltschaft bei einem Vergehen vorläufig von der Erhebung der öffentlichen Klage absehen und zugleich dem Beschuldigten Auflagen und Weisungen erteilen, wenn diese geeignet sind, das öffentliche Interesse an der Strafverfolgung zu beseitigen, und die Schwere der Schuld nicht entgegensteht. Als Auflagen oder Weisungen kommen insbesondere in Betracht,

- 1 Zur Wiedergutmachung des durch die Tat verursachten Schadens eine bestimmte Leistung zu erbringen,
- 2 Einen Geldbetrag zugunsten einer gemeinnützigen Einrichtung oder der Staatskasse zu zahlen,
- 3 Sonst gemeinnützige Leistungen zu erbringen,
- .
- 4 Unterhaltspflichten in einer bestimmten Höhe nachzukommen,
- .
- 5 Sich ernsthaft zu bemühen, einen Ausgleich mit dem Verletzten zu erreichen (Täter-Opfer-Ausgleich) und dabei seine Tat ganz oder zum überwiegenden Teil wieder gut zu machen oder deren Wiedergutmachung zu erstreben, oder
- 6 An einem Aufbauseminar nach § 2b Abs. 2 Satz 2 oder § 4 Abs. 8 Satz 4 des Straßenverkehrsgesetzes teilzunehmen.

Zur Erfüllung der Auflagen und Weisungen setzt die Staatsanwaltschaft dem Beschuldigten eine Frist, die in den Fällen des Satzes 2 Nr. 1 bis 3, 5 und 6 höchstens sechs Monate, in den Fällen des Satzes 2 Nr. 4 höchstens ein Jahr beträgt. Die Staatsanwaltschaft kann Auflagen und Weisungen nachträglich aufheben und die Frist einmal für die Dauer von drei Monaten verlängern; mit Zustimmung des Beschuldigten kann sie auch Auflagen und Weisungen nachträglich auferlegen und ändern. Erfüllt der Beschuldigte die Auflagen und Weisungen, so kann die Tat nicht mehr als Vergehen verfolgt werden. Erfüllt der Beschuldigte die Auflagen und Weisungen nicht, so werden Leistungen, die er zu ihrer Erfüllung erbracht hat, nicht erstattet. § 153 Abs. 1 Satz 2 gilt in den Fällen des Satzes 2 Nr. 1 bis 5 entsprechend.

Vad den misstänkte ska utföra kallas för "weisungen" eller "auflagen". Dessa måste utföras frivilligt av den misstänkte. Nummer ett till tre i bestämmelsen är s.k. auflagen och kan innebära att den misstänkte betalar

---

¹⁹⁹ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.237.

²⁰⁰ Beulke, *Strafprozessrecht*, s.175.

en civilrättslig skadeersättning, att han får försöka gottgöra den skada han åstadkommit genom sitt brott eller att han gör en insats som är värdefull för samhället. Han kan exempelvis få hjälpa till på ett sjukhus eller ett ålderdomshem. Nummer fyra till sex är s.k. weisungen och går ut på att den misstänkte exempelvis försöker kompensera den skada som han åstadkommit hos sitt offer, t.ex. genom att be om ursäkt eller att han ska gå på ett s.k. efterskolningsseminarium gällande trafik.²⁰¹

Katalogen av förpliktelser i lagtexten inte är uttömmande, utan åklagare och domare har möjlighet att tänka ut andra förpliktelser. Denna rätt är dock inte oinskränkt. Åklagaren får t.ex. inte tvinga den misstänkte att tvätta hans bil eller klippa gräset till honom. De uppgifter som ska utföras ska stå i sammanhang med den gärning som begåtts och får inte kringgå några rättsliga bestämmelser.²⁰²

Åklagaren sätter en viss frist inom vilken den misstänkte måste uppfylla sina åtaganden. Fristen får max vara på sex månader. Uppfyller den misstänkte sina förpliktelser kan åtal inte längre väckas. Förfarandet ställs istället in enligt §170 2st. StPO.²⁰³ Skulle det visa sig att det handlar om ett verbrecen-brott kan åklagaren emellertid ta upp förundersökningen igen. Detta kan exempelvis ske om nya bevis eller nya omständigheter dyker upp.²⁰⁴

Ställs förfarandet in blir den misstänkte inte införd i Bundeszentralregister.²⁰⁵ Anledningarna härtill är dels att det saknas ett formellt konstaterande av den misstänktes skuld dels att den misstänkte blir mer benägen att lämna sitt bifall till auflagen eller weisungen om han vet att han inte blir införd i registret.²⁰⁶ Bifall krävs nämligen från den misstänkte och ibland även från rätten. Rättens bifall kan emellertid ofta underlåtas. Bestämmelsen härom är nämligen endast *alltid* tvingade beträffande körskoleseminarium samt förpliktelser som åklagaren själv kommer på och som inte räknas upp i lagtexten.²⁰⁷ Vid mindre allvarliga vergehen-brott är bifall inte nödvändigt.²⁰⁸

Bestämmelsen spelar en stor roll i praktiken och ger åklagaren en långtgående rätt att klara upp ärenden innan de hamnar i domstol. Speciellt användbar är den gällande förmögenhetsbrott.²⁰⁹ Allra vanligast är att betala ersättning för den skada som åstadkommits. Det är möjligt att kumulera flera förpliktelser.²¹⁰ Typiska användningsområden för bestämmelsen är

---

²⁰¹ Meyer-Go ner, *Strafproze ordnung*, 46 uppl., s.598ff.

²⁰² Beulke, *Strafproze recht*, s.175.

²⁰³ Meyer-Go ner, *Strafproze ordnung*, 46 uppl., s.594ff.

²⁰⁴ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.238.

²⁰⁵ Bundeszentralregister är ungefär en motsvarighet av det svenska belastningsregistret.

²⁰⁶ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.238.

²⁰⁷ Beulke, *Strafprozessrecht*, s.176.

²⁰⁸ Meyer-Go ner, *Strafproze ordnung*, 45 uppl., s.588.

²⁰⁹ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.237.

²¹⁰ Beulke, *Strafprozessrecht*, s.174ff.

exempelvis lättare till medelsvåra trafikbrott samt brott mot underhållsplikt.²¹¹ Vanligtvis kan bestämmelsen inte användas då brottet upprepats. Upprepas brottet föreligger nämligen i regel en alltför hög skuldgrad för att kunna bortse från ett åtal.²¹²

Syftet med bestämmelsen är att på ett snabbt och ändamålsenligt sätt få undan fall gällande mindre allvarlig samt medelsvår kriminalitet. Straffförfarandet genomförs utan huvudförhandling och utan en fällande dom. På så sätt kan arbetsbördan minskas och ärenden påskyndas.²¹³

Åtalsunderlåtelse enligt denna paragraf är endast tillåten om förutsättningarna för underlåtelse enligt §153 inte är för handen, därför att det föreligger ett allmänt intresse av att brottet beivras. Det allmänna intresset får dock inte vara så starkt att den misstänktes förpliktelser inte är tillräckliga. Det krävs att de förpliktelser som den misstänkte ska utföra är lämpliga med tanke på att det allmänna intresset får stå åt sidan.²¹⁴ Vidare får inte skuldfrågan lämnas öppen, i motsats till §153 StPO.²¹⁵

9.1.3 Åtalsunderlåtelse vid flerbrottsfall

Åtal kan enligt §154 StPO underlåtas då gärningsmannen begått flera brott och det utöver påföljden för något av brotten inte krävs någon påföljd med anledning av det föreliggande brottet. Har många brott begåtts så kan åtal underlåtas för de mindre allvarliga brotten, om de grövre brotten ändå leder till en lämplig påföljd. Hänsyn tas till om en ytterligare påföljd ändå inte har någon avsevärd betydelse. Vidare kan åtal underlåtas när en dom för brottet inte är att vänta inom rimlig tid och påföljden för tidigare brott verkar vara tillräcklig.²¹⁶

Bestämmelsens användning är inte beroende av att de olika brotten är förbundna genom ett personligt sammanhang. Bifall från rätten krävs inte.

När en ytterligare påföljd är utan avsevärd betydelse avgörs genom en hypotetisk jämförelse i det enskilda fallet. Böter är exempelvis utan avsevärd betydelse jämfört med ett frihetsstraff. Bestämmelsens användningsområde gäller inte endast för bagatellbrott. Även verbrecenbrott kan underlåtas åtal då dess påföljd inte får en avsevärd betydelse bredvid andra svåra brott. Åklagaren kan exempelvis underlåta att åtala ett rån om gärningsmannen därutöver begått ett mord. Vidare kan åklagaren underlåta att åtala ett vårdslöshetsbrott då ett uppsåtsbrott begåtts. De brott som inte åtalas kan inte senare tas upp under rättegången.²¹⁷

---

²¹¹ Meyer-Go ner, *Strafproze ordnung*, 46 uppl., s.597.

²¹² Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.233.

²¹³ a.a., s.237.

²¹⁴ Meyer-Go ner, *Strafproze ordnung*, 46 uppl., s.596f.

²¹⁵ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.237.

²¹⁶ Meyer-Go ner, *Strafproze ordnung*, 46 uppl., s.614f.

²¹⁷ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.240.

Att åtal kan underlåtas även när en annan påföljd verkar *tillräcklig* har preventiva aspekter. Även här ses till det enskilda fallet. Åtal underlåts dock inte om det krävs för att inverka positivt på det allmänna rättsmedvetandet. Detta kan exempelvis vara fallet när ett brott har väckt stor uppmärksamhet i media.²¹⁸

Syftet med §154 StPO är framförallt processekonomiskt. Genom att begränsa sig i brottsförföljningen kan processer påskyndas och förminska. Det rättsliga ändamålet får dock inte väsentligen försämrats. Målet är att åklagaren ska använda bestämmelsen i ett så tidigt skede av förundersökningen som möjligt. Möjligheten att lägga ner fallet prövas därför redan vid förundersökningens början. Saken måste inte vara fullt utredd. Det räcker att det är sannolikt att förutsättningarna för §154 StPO är för handen.²¹⁹

9.1.4 Begränsning till de huvudsakliga delarna av ett brott

Enligt §154a StPO är det möjligt att bortse från att utreda en del av ett brott om denna del inte väger så tungt. Förfarandet blir då begränsat till de mest väsentliga delarna av brottet. Som exempel kan nämnas att en chef för ett företag genom anvisningar till sina anställda har förskingrat pengar från ett antal kunder. Det är 15 fall som utreds. Chefen bestrider i ett av fallen, där det dessutom är väldigt svårt att få fram bevis. Det är då möjligt att med hjälp av §154a StPO bortse från det fallet i utredningen.²²⁰

9.1.5 Inställelse enligt §153b StPO

Denna bestämmelse används när det finns tillräckligt starka misstankar för att ett brott begåtts för att åtal ska kunna väckas men det föreligger omständigheter som gör att rätten kan bortse från att åtal väcks. Åklagaren kan med bifall från rätten underlåta åtal och därmed bespara sig ett förfarande som troligen skulle sluta med en fällande dom men inte med ett straff. Bestämmelsen kan t.ex. användas när följderna av brottet träffar gärningsmannen själv. En man kan exempelvis ha orsakat en trafikolycka där hans fru och barn dör. I praktiken används bestämmelsen sällan.²²¹

9.1.6 Övrigt

Enligt §153c kan åklagaren underlåta att väcka åtal i vissa fall som begåtts i utlandet eller när brottet ligger utanför den tyska rättens giltighetsområde.²²²

---

²¹⁸ a.a., s.241.

²¹⁹ a.a., s.240.

²²⁰ a.a., s.552.

²²¹ a.a., s.239.

²²² Meyer-Go ner, *Strafproze ordnung*, 46 uppl., s.607ff.

Vidare kan enligt §153d åtalsunderlåtelse ske för politiska brott som skulle innebära en stor nackdel för Tyskland eller när övervägande allmänna intressen talar emot att åtal väcks. Endast den tyska motsvarigheten av den svenska riksåklagaren kan utfärda åtalsunderlåtelse enligt §153d. Dessutom kan åtal underlåtas enligt §153e StPO när åtal skulle kunna innebära en fara för landets säkerhet. Åtal kan även underlåtas enligt §153f StPO när den tilltalade istället ställs inför rätta vid internationell domstol.²²³

9.2 Strafbefehl

Strafbefehl är den tyska motsvarigheten av det svenska strafföreläggandet. Strafföreläggandet är ett summariskt förfarande och har en stor praktisk betydelse. I Tyskland kommer strafföreläggande framförallt i fråga vid fall med småkriminalitet där omständigheterna och bevisläget är av enkel karaktär och gärningsmannen har erkänt. Det är emellertid även möjligt att utfärda strafföreläggande för medelsvår kriminalitet. Det måste dock röra sig om ett s.k. vergehen-brott. Till stor del används strafföreläggande inom förmögenhetsbrottens område. Det är även vanligt vid många trafikbrott.²²⁴

Åklagaren yrkar på strafföreläggande hos domstolen. Strafföreläggande måste enligt §408 1st. StPO innehålla den misstänktes personalia, en beskrivning av den straffrättsliga gärningen som begåtts och vilka bevis som finns härför.²²⁵ Därutöver måste ett konkret yrkande ställas om vilket straff som begärs. Det är endast ett visst antal påföljder som kan tas i anspråk. Vanligtvis handlar det om böter eller vid trafikbrott körförbud eller indragning av körkort.²²⁶

Anser domaren att bevisen mot den tilltalade inte är tillräckliga avslår han ansökan om strafföreläggande enligt §408 2st. StPO. Kan domaren inte fatta ett beslut utan huvudförhandling sätts en tid ut för förhandling enligt §408 3st. StPO. Är ansökan däremot i enlighet med domarens åsikt utfärdas ett strafföreläggande.²²⁷ Strafföreläggandet blir då ställt till den tilltalades kännedom som får två veckor på sig att överklaga. Därefter vinner strafföreläggandet rättskraft.²²⁸

Det diskuteras i litteraturen huruvida tillräckliga skäl räcker för att utfärda ett strafföreläggande eller om det krävs lika mycket som för en fällande dom. Enligt bestämmelsens ordalydelse lutar det mest åt det senare alternativet.²²⁹

---

²²³ a.a., s.611ff.

²²⁴ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.560.

²²⁵ a.a., s.560.

²²⁶ §407 1st. StPO.

²²⁷ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.560ff.

²²⁸ §410 StPO.

²²⁹ Schäfer, *Die Praxis des Strafverfahrens*, s.561.

Syftet med strafföreläggande är att förenkla och påskynda förfarandet. Meningen är att det ska gå snabbt, kosta lite och att en sanktion ska komma till stånd utan att en huvudförhandling är nödvändig. För den tilltalades del kan pengar sparas genom att han slipper domstolsprocessen samtidigt som förfarandet är förhållandevis diskret.²³⁰

---

²³⁰ A mann, åklagare, Åklagarmyndigheten i Hamburg.

10 Sammanfattande analys

10.1 Åklagarrollen

En ökad tendens att klara upp en stor del av de anmälda brotten innan de kommer till domstol kan ses. Av alla de brott som anmäls lagförs endast en liten procentdel i domstol. Istället ligger tyngdpunkten av rättskipningen idag utanför domstolen. Det har de senaste årtiondena kommit alltför många möjligheter att underlåta åtal och utfärda strafföreläggande och på så sätt inställa saken innan den kommer till domstol. Vidare har åklagaren möjligheter att lägga ner ett ärende redan i ett tidigt stadium av förundersökningen. Denna utveckling har blivit en nödvändighet då resurserna för att hantera den ökade brottsligheten är låga. Utan dessa möjligheter skulle rättssystemet inte orka med. Det skulle annars bli alltför omständigt och kostsamt.

Detta medför att åklagarna får allt större beslutanderätt. De utrustas med en slags domsmakt och får därmed en allt starkare roll i brottmålsprocessen. Deras domarroll har gradvis vuxit sig starkare i takt med att möjligheterna att utfärda strafföreläggande samt att underlåta åtal har blivit större. Det lämnas relativt stort utrymme för åklagarna att göra egna bedömningar. Till viss del kan de välja i vilka fall åtal ska väckas. Det blir de som får döma över den misstänktes eventuella skuld. Det innebär emellertid inte att åklagarna ska låta personliga uppfattningar vara grund till ett beslut. Det finns gränser för deras domsmakt. De måste underordna sig den praxis som finns på området samt föreskrifter eller allmänna råd från RÅ.

Är det då bra med så vida befogenheter? Det finns även negativa sidor med åklagarnas ökade befogenhet. De domarlika åklagaruppgifterna gör avsteg från grundläggande principer i rättegångsförfarandet då de sker genom ett skriftligt förfarande som saknar offentlig insyn, inte är kontradiktoriskt och saknar kontroll av domare och försvarare. Vidare är det svårare att få en förutsägbarhet i besluten och på så sätt uppkommer en större risk att inte behandla alla rättssubjekt lika. Rättssäkerhetskravet åsidosätts. Till hjälp för åklagaren finns råd och anvisningar från RÅ och som skydd för den misstänkte finns objektivitetsregeln. Detta är enligt lagstiftaren tillräckligt. Även jag anser detta vara skydd nog. Åklagaren har den kompetens som krävs för att hantera sådana befogenheter. Befogenheten sträcker sig dessutom framförallt till en domsmakt att frikänna. Vidare bör man ha i åtanke att de allvarliga brotten är förbehållna en prövning i domstol. Dessutom kan jag inte se att det idag skulle finnas en bättre lösning.

10.2 Jämförelse mellan Sverige och Tyskland

10.2.1 Åklagarväsendet

Sveriges och Tysklands åklagarväsende är till stor del uppbyggt på samma sätt. De båda åklagarväsendena har en övergripande åklagarmyndighet för hela landet som bl.a. ansvarar för att väcka åtal i ländernas högsta domstol. Därutöver finns det i båda länder mindre åklagarmyndigheter som är uppdelade i olika regioner.

Såväl Sveriges som Tysklands åklagarväsende är hierarkiskt uppbyggt. De högre åklagarna har en devolutionsrätt, vilket innebär att de kan ta över lägre åklagares ärende. Detta är emellertid något som sällan sker i praktiken, varken i Tyskland eller i Sverige. Högre åklagare har även en substitutionsrätt och kan på så vis uppdraga lägre åklagare att åtala. Även detta sker sällan i praktiken.

Riksåklagaren (i Tyskland Generalbundesanwalt) i båda länderna utfärdar råd och allmänna anvisningar hur åklagarna ska förfara i olika hänseende. Därutöver utövar de tjänstetillsyn.

I båda länderna är objektivitetsregeln en central regel för åklagaren. Objektivitetsregeln är något vidare enligt de tyska lagbestämmelserna. Huruvida det är någon skillnad i praktiken är svårt att avgöra. Möjligen tas större hänsyn till objektivitet i den tyska huvudförhandlingen med tanke på att åklagaren inte ses som en part där utan som ett rättsskipningsorgan.

10.2.2 Förundersökning

Det föreligger i princip en absolut förundersökningsplikt i både Sverige och Tyskland. Om en förundersökning ska inledas eller inte är dock ett beslut som åklagaren får fatta genom att granska varje enskilt ärende för sig. I de båda länderna ges åklagaren här ett relativt stort utrymme för sina bedömningar.

Hänsyn tas i båda länderna till processekonomiska skäl. Det är möjligt för åklagaren att lägga ner en förundersökning när det inte går att utreda brottet, t.ex. då gärningsmannen har avvikit. Det saknas då praktiska förutsättningar för att utreda fallet.

En skillnad Sverige och Tyskland emellan är att det i Sverige finns en bestämmelse om förundersökningsbegränsning. Av processekonomiska skäl ges åklagaren rätt att lägga ner en förundersökning redan på ett tidigt stadium. Även om bestämmelsen har starka restriktioner och det krävs en noggrann prövning i varje enskilt fall kan det ge åklagaren en möjlighet att effektivisera och att lägga resurserna på allvarigare brottslighet. Denna bestämmelse ger således den svenske åklagaren en relativt långtgående

möjlighet att ställa in ett förfarande under förundersökningsstadiet. Den svenske åklagarens befogenhet är åtminstone enligt lagtext något vidare än den tyske åklagarens. I båda länder finns emellertid bestämmelser som ger åklagaren stora möjligheter att underlåta åtal, så i slutändan blir det ingen större skillnad länderna emellan på vilka brott som hamnar i domstol och vilka som åklagarna klarar av utan domstols medverkan. Vidare ges i exempelvis de tyska bestämmelserna om åtalsunderlåtelse vid bagatellartade brott samt flerfallsbrottslighet åklagaren möjlighet att lägga ner en förundersökning utan att den är fullständig. Så även den tyske åklagaren har möjligheter att lägga ner förundersökningen innan den är komplett. Möjligen kan det vara så att åklagarna i Tyskland och Sverige har ungefär lika långtgående befogenheter att lägga ner ett fall under förundersökningen, skillnaden ligger endast i hur lagbestämmelserna är utformade. I Tyskland finns inga generella bestämmelser om förundersökningsbegränsning. Däremot kan reglerna om åtalsunderlåtelse godkänna att förundersökningen läggs ner på ett tidigt stadium.

Det finns naturligtvis en risk med dessa bedömningar men åklagaren har överhuvudtaget vida befogenheter i sitt arbete och är kompetent nog att fatta sådana beslut. Detta blir ett bra sätt att spara på kostnader och tid, något som är nödvändigt när rättssystemet är så hårt belastat som det är.

10.2.3 Att väcka åtal

I Sverige och Tyskland gäller en absolut åtalsplikt. Åklagarna är inte bara befogade utan även förpliktade att väcka åtal då tillräckliga skäl föreligger. Måttstocken för när åtal ska väckas är således densamma i de båda länderna. Det finns dock inga fasta regler för när tillräckliga skäl föreligger utan åklagarna i respektive land får bedöma omständigheterna i varje enskilt fall. Detta ställer höga krav på åklagarna. De får se till praxis samt lita på sitt omdöme och sin erfarenhet. Åklagarna har i båda länderna i stort sett åklagarmonopol. Ett fåtal undantag finns för enskilt åtal.

Om åtal ska väckas har de tyska åklagarna en hårdare kontroll på sig än vad de svenska har. I Sverige är det åklagarens eget beslut, ett beslut som inte kontrolleras. I Tyskland däremot finns det ett mellanförfarande där en domare beslutar om ett fall ska tas upp till domstol eller inte. Även om det sällan händer kan domstolen avvisa ärendet. På så sätt kontrolleras om åklagaren har väckt åtal på korrekta grunder och om han väckt åtal efter korrekta behörighetsregler. Ett sådant kontrollförfarande kan förvisso vara ett bra skydd för den åtalade. Syftet är att det ska förhindra att oskyldiga hamnar inför rätta. Då en prövning redan skett av åklagaren samt då själva saken kommer att prövas av en opartisk domstol anser jag dock att den misstänkte åtnjuter ett fullgott skydd även utan detta mellanförfarande. Vidare kan detta mellanförfarande vara något motsägande med tanke på de befogenheter att ta egna beslut som åklagarna i Tyskland faktiskt har. Jag anser inte att det är något som ska eftersträvas i Sverige. Anledningen till åklagarnas vida befogenhet är till stor del att det ska underlätta för

domstolen och minska belastningen på den. Att domstolen då ska genomföra en kontroll av åklagarnas beslut anser jag vara en onödig och tidskrävande extrauppgift. Kontrollen gör systemet trögt. Åklagarna är fullt kompetenta att själva fatta sådana beslut. Speciellt med tanke på att de faktiskt har så vid befogenhet att besluta om när en gärningsman *inte* ska åtalas. Förvisso är åklagarens domsmakt inskränkt till att frikänna, men det borde ändå vara tillräckligt att en person fattar beslut huruvida åtal ska väckas eller inte. Istället är det i Tyskland domaren som får det sista ordet om ett fall ska prövas. Den kontroll som domstolen gör bör istället ske vid huvudförhandlingen.

Även en huvudförhandling ser annorlunda ut i Tyskland. Där är det domaren som leder förhandlingen. Åklagaren däremot får en mycket mer passiv roll än vad som är fallet i Sverige. Den tyska åklagaren ses inte som part i rätten utan som ett rättskipningsorgan. Den svenska åklagaren är däremot part och har ett större ansvar under rättegången. Detta visar återigen att det finns en starkare kontroll på åklagare i Tyskland än vad det finns i Sverige. Domaren i Tyskland har flera kontrollmöjligheter över åklagaren, något som är en stor skillnad jämfört med Sverige.

10.2.4 Underlåtelse av åtal

Majoriteten av alla brott som anmäls i såväl Sverige som Tyskland lagförs utan domstols medverkan. Det finns inte resurser i samhällena att klara av alla brott. Trots att båda länderna har en absolut åtalsplikt finns det därför relativt stora möjligheter att göra undantag från denna åtalsplikt. Detta gör att åklagarna får en stark position i brottmålsprocessen med stora befogenheter att avgöra vilka fall som ska lösas i och utanför domstol. Reglerna som medger undantag från den absoluta åtalsplikten är av generell karaktär. Detta innebär att åklagarna får ett relativt stort utrymme att själva värdera förhållanden i de enskilda fallen efter eget omdöme. De övertar den dömande rollen och får besluta över den misstänktes skuld. Det får emellertid inte ske helt utifrån tjänstemannens eget godtycke utan såväl den tyska som den svenska åklagaren har lagar och regler att rätta sig efter när det är möjligt att underlåta åtal.

Gemensamt för båda ländernas möjlighet till åtalsunderlåtelse är att brottet i stort sett ska vara utrett. Det krävs oftast tillräcklig bevisning för att åklagare skulle kunna se fram emot en fällande dom. I praktiken bör den misstänkte ha erkänt. I båda länderna kan vidare återfallsbrottslighet tala för åtal. Detta innebär att en förstagångsförbrytare har större chans att få åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande.

I båda länderna har åklagaren möjlighet att underlåta åtal vid mindre allvarliga brott, i Sverige anges det i lagtexten att det måste handla om ett bötesbrott och i Tyskland ska det vara ett bagatellartat brott. I praktiken är dessa bestämmelser väldigt lika varandra och kan leda till underlåtelse av åtal för ungefär samma saker.

En annan likhet länderna emellan är att åtal kan underlåtas vid flerfallsbrottslighet. Här finns ett processekonomiskt syfte och såväl den svenska som den tyska åklagaren kan underlåta åtal när en ytterligare påföljd inte krävs utan den tidigare utdömda påföljden får anses som tillräcklig. Åklagaren får då göra en relativt fri bedömning av åtalsfrågan.

Det finns dock flera olikheter beträffande hur åtalsunderlåtelse får gå till i Tyskland och Sverige. En stor skillnad är att den tyska åklagaren i vissa fall måste ha rättens bifall för att kunna inställa ett åtal, ofta då det handlar om brott av något allvarligare grad. Detta är en kontroll som den svenska åklagaren inte har av domstolen. Om en åtalsunderlåtelse ska ske är det ett beslut som den svenska åklagaren själv får fatta utan inblandning av domstol. Domstolen har först något att säga till om då åtal väcks och saken hamnar i rättssalen. Den svenska åklagaren får således själv disponera över skuldfrågan och beslutet att underlåta åtal, medan den tyska ibland måste få rättens bifall för sitt beslut. Jag anser det fullt tillräckligt att *en* person fattar beslut om huruvida åtal ska underlåtas eller inte. Har åklagaren fått en befogenhet att besluta om åtalsunderlåtelse ska bifall från rätten inte vara nödvändigt. Åklagaren har kompetens för att själv fatta sådana beslut. Dessutom är de mer insatta i ärendet och har bäst förutsättningar för att fatta ett korrekt beslut. Att rätten måste godkänna åklagarens beslut gör systemet trögt. Åklagarens befogenheter har successivt ökat i såväl Sverige som Tyskland. Det är troligt att även den tyska åklagaren i framtiden kommer få möjlighet att fatta sådana beslut själv, om inte annat av processekonomiska skäl. För närvarande anser jag att det tyska rättssystemet ligger efter det svenska i utvecklingen på denna punkt.

Det finns däremot ett större antal möjligheter att underlåta åtal i Tyskland än vad det finns i Sverige. Åklagaren kan exempelvis utfärda s.k. *weisungen* och *auflagen* som innebär att den misstänkte får utföra någon slags prestation för att därigenom slippa åtal. Det är alltid upp till gärningsmannen om han vill genomföra något sådant då han måste godkänna förpliktelsen som åklagaren utfärdar. Detta är ett sätt för gärningsmannen att kompensera den skada han åstadkommit. Han kan exempelvis be offret om ursäkt, reparera skadan han förorsakat eller betala ett civilrättsligt skadestånd. Denna möjlighet ger åklagaren en mycket långtgående rätt att klara av saken innan den hamnar i rätten och bestämmelsen har en stor betydelse i praktiken. Bestämmelsen ger t.o.m. den tyska åklagaren rätt att hitta på egna lämpliga prestationer som den misstänkte ska utföras. Kravet är bara att förpliktelsen ska stå i sammanhang med gärningen som begåtts. Möjligheten för åklagaren att ge den misstänkte en chans att gottgöra sitt brott och på så sätt slippa åtal finns inte i Sverige. Detta faktum gör att Sveriges rättssystem i detta avseende får anses mer stelbent än det tyska. Underlåts åtal i Sverige kan det uppfattas som om den misstänkte slipper undan. Hade istället gärningsmannen fått göra något för att gottgöra sitt brott hade det säkerligen accepterats bättre av allmänheten. Det hade då blivit mer kännbart för gärningsmannen att han begått ett brott. Istället kan rättssystemet uppfattas som slappt och orättvist när ett brott inte

beivras och systemet kan på så sätt ifrågasättas. De svenska åklagarna borde därför ha samma möjligheter som de tyska att kräva något av gärningsmannen för att han i gengäld ska slippa åtal för ett brott han begått. Åklagarna i Sverige har redan väldigt långtgående befogenheter och får i många fall en domares dömande makt. Det hade därför inte inneburit ett stort steg att utvidga befogenheten till att även innefatta möjligheten att utfärda något liknande de tyska weisungen och auflagen. Dessutom måste gärningsmannen godkänna de förpliktelser han ska utföra. På så sätt kan åklagaren inte med sina befogenheter påtvinga gärningsmannen något han inte är beredd att göra. I slutändan är det ändå gärningsmannens eget val. En sådan möjlighet tror jag skulle uppfattas som väldigt positivt av rättsväsendet och även av allmänheten. Inte minst kan målsägande vinna på det. På detta sättet kan målsägande exempelvis få hjälp med att reparera den skada han lidit eller få en ersättning utbetald till sig. En hjälp som han inte kan få om åtalsunderlåtelse enligt de svenska lagbestämmelserna utfärdas. Den enda negativa sida jag kan tänka mig är att bestämmelsen skulle kunna användas i allt för stor utsträckning. Möjligen skulle åklagarna få inställningen att om gärningsmannen inte utför en förpliktelse får han inte åtalsunderlåtelse. Det skulle bli ett starkt påtryckningsmedel. Uppmärksammas detta tror jag dock inte att det ska utgöra något problem.

Det föreligger en väsentlig skillnad för gärningsmannens del vad gäller åtalsunderlåtelse. I Sverige hamnar gärningsmannen i belastningsregistret om en åtalsunderlåtelse utfärdas. I Tyskland däremot hamnar gärningsmannen *inte* i Bundeszentralregister (liknande det svenska belastningsregistret).

Strafföreläggande är en summarisk process som såväl Tyskland som Sverige utnyttjar sig av. Detta förenklar och påskyndar processen och mer tid kan istället läggas på grövre och allvarligare brottslighet. I Sverige ses det som en avlastning för domare som då aldrig behöver befatta sig med de brott vars påföljd klaras av med ett strafföreläggande. Även i Tyskland ses möjligheten till strafföreläggande (strafbefehl) som en möjlighet att hantera den höga bördan av anmälda brott. Där måste dock åklagaren yrka på strafföreläggande hos domstol. Han har inte själv befogenhet att utfärda det. I Sverige är det åklagaren som får den dömande funktionen. Den enda spärr som finns är att gärningsmannen måste godkänna strafföreläggandet.

Även beträffande strafföreläggande har således en svensk åklagare större befogenheter att klara av ett fall utan domstols inblandning än vad den tyske har. Återigen visas att åklagaren i Sverige åtnjuter en större tillit till att fatta egna beslut utefter sin kompetens. I Tyskland kontrolleras åklagarna i en mycket högre grad. Enligt min mening är det en onödig dubbelkontroll. Anser den misstänkte sig vara orättvist behandlad behöver han inte godkänna strafföreläggandet. Då får han istället en prövning i domstol. Något som är positivt med strafföreläggande är att eftersom det saknas resurser att beivra alla brott får åklagaren chans att lösa ärenden utan att de kommer till domstol. På så sätt effektiviseras rättssystemet. I Tyskland

förloras halva denna poäng eftersom domstolen ändå alltid måste pröva om åklagarens beslut om strafföreläggande är korrekt.

Ytterligare en skillnad länderna emellan är de olika påföljderna som kan utfärdas genom ett strafföreläggande. I båda länderna kan böter utfärdas. I Tyskland kan även påföljder såsom körförbud och indragning av körkort utfärdas. I Sverige kan däremot i vissa fall villkorlig dom utfärdas. "Tyngre" påföljder kan således utfärdas genom ett strafföreläggande av den svenske åklagaren.

10.3 Vad kan Sverige och Tyskland lära av varandra?

Jag anser att det svenska rättssystemet borde införa bestämmelser liknande de tyska bestämmelserna om *weisungen* och *auflagen*. På så sätt skulle åklagaren få en möjlighet att ålägga gärningsmannen en förpliktelse i gengäld mot att han undslipper åtal. Ibland kan det te sig orättvist att någon inte hamnar inför rätta och får ett straff för det brott han begått, till stor del p.g.a. att resurserna för detta saknas. Allmänheten skulle troligen till en högre grad kunna acceptera att en gärningsman slipper åtal om han faktiskt måste göra något för att på så sätt gottgöra sitt brott. Samtidigt kan det påverka gärningsmannen på ett avskräckande sätt. En sådan bestämmelse kan ha ett förebyggande syfte genom att gärningsmannen kanske inte gör om brottet då han vet att han på något sätt får betala för det. På detta område är det svenska rättssystemet stelbent jämfört med det tyska. För att åtalsunderlåta måste brottet passa in under någon av de få bestämmelser som finns därför. Vidare har åklagaren framförallt en domsmakt att frikänna. Visserligen kan han utfärda strafföreläggande men de måste godkännas av gärningsmannen. Åklagarens befogenhet borde utökas till att även kunna utfärda någon typ av förpliktelser för gärningsmannen för att han ska undslippa åtal. Det skulle egentligen knappt innebära en utökning av åklagarens befogenhet, snarare en förbättring.

Det tyska rättssystemet borde å sin sida lära sig av det svenska att ha mindre kontroll på sina åklagare. I många fall av åtalsunderlåtelse och alltid när strafföreläggande ska utfärdas krävs bifall av domstolen. Dessutom görs alltid en kontroll över åklagarens beslut att väcka åtal. Vidare har åklagaren en passiv roll under domstolsförhandlingen. Här borde tyskarna lära sig av sina svenska kollegor att lita mer på åklagarens kompetens. De har även i Tyskland vid befogenhet och jag ser ingen anledning till att de i så många fall måste kontrolleras av domstolen. Det räcker med att sådana beslut fattas av en person och den mest lämpade är enligt min mening åklagaren. Det tyska rättssystemet hade kunnat spara mycket tid och kostnader på att låta åklagaren fatta egna beslut.

10.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att det föreligger stora likheter i det tyska och det svenska åklagarväsendet. Åklagarna i båda länderna har vida befogenheter, något som jag uppfattar som positivt. Detta faktum ställer höga krav på åklagarna men jag anser att de besitter den kompetens som krävs. Vidare skulle situationen svårligen kunna lösas på ett annat sätt då det saknas resurser att utreda alla brott.

I det stora hela åtnjuter de svenska åklagarna en vidare befogenhet än de tyska. De får fatta fler egna beslut. De tyska åklagarna kontrolleras mycket hårdare genom att det krävs bifall från domstolen för att få väcka åtal, utfärda strafföreläggande och ibland även för att få underlåta åtal. Därutöver har åklagaren en mycket mer passiv roll under en rättegång då det alltid är domaren som dominerar förhandlingen. Det förekommer således ofta en dubbelkontroll av de tyska åklagarnas beslut. De uppnår inte samma grad av självständighet som sina svenska kollegor. Detta är den skillnad mellan de olika rättsväsendena som är mest anmärkningsvärd. Förutom detta ligger den största skillnaden i de svenska och de tyska åklagarnas befogenheter i tyskarnas möjlighet att utfärda weisungen och auflagen. Båda rättsväsenden har därmed något att lära av varandra.

Käll - och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 1926:32	Processkommissionens betänkande
SOU 1938:44	Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk
SOU 1948:40	Strafflagberedningens promemoria
SOU 1976:47	Färre brottmål
SOU 1992:61	Ett reformerat åklagarväsende
SOU 2003:41	Förstärkt granskning av polis och åklagare

Propositioner

Prop. 1981/82:41	Om förundersökning
Prop. 1984/85:3	Om åtalsunderlåtelse
Prop. 1994/95:23	Ett effektivare brottmålsförfarande

JO

JO 1968 s.169
JO 1980/81 s.117
JO 2002/03 s.139

Litteratur

Baur, Fritz/Walter, Gerhard, Einführung in das Recht der Bundesrepublik Deutschland, sjätte upplagan. Verlag C.H. Beck, München, 1992.

Beulke, Werner, Strafproze recht, sjätte upplagan. C.F. Müller Verlag, Heidelberg, 2002.

Bring, Thomas, Diesen, Christian och Schelin, Lena, Förundersökning, andra upplagan. Göteborg, 2001.

- Ekelöf, Per Olof**, Rättegång I, sjunde upplagan. Lund, 1997.
- Ekelöf, Per Olof**, Rättegång II, åttonde upplagan. Stockholm, 1996.
- Ekelöf, Per Olof**, Rättegång V, sjunde upplagan. Stockholm, 1998.
- Elwing, Carl**, Tillräckliga skäl. Lund, 1960.
- Fionda, Julia**, Public prosecutors and discretion: a comparative study. Oxford University Press In., New York, 1995.
- Fitger, Peter**, Kommentar till rättegångsbalken, Del II och Del III. Stockholm, 1998.
- Heuman, Maths**, Brottsbalkens beivrande. Stockholm, 1952.
- Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole, Wennberg, Suzanne**, Brottsbalken En kommentar, Del II, tredje upplagan. Stockholm, 2002.
- Jacobsson, Ulla**, Lagbok i Straffprocess. Malmö, 1996.
- Lithner, Klas**, Åklagararbete och åklagarroll. Stockholm, 1983.
- Löfmarck, Madeleine m.fl.**, Åtalsunderlåtelse- processekonomi och absolut åtalsplikt. Stockholm, 1986.
- Meyer Go ner, Lutz**, Strafproze ordnung, fyrtiofemte upplagan. Verlag C.H. Beck, München, 2001.
- Meyer Go ner, Lutz**, Strafproze ordnung, fyrtiosjätte upplagan. Verlag C.H. Beck, München, 2003.
- Schroeder, Friedrich-Christian**, Strafproze recht, tredje upplagan. Verlag C.H. Beck, München, 2001.
- Schäfer, Gerhard**, Die Praxis des Strafverfahrens, sjätte upplagan. Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, 2000.
- Olivecrona, Karl**, Rättegången i brottmål enligt RB. Lund, 1961.

Artiklar

- Aspelin, Erland**, Straffrättskipning utan domstol. Rätt och rättskipning. En vänbok till Tore Landahl. Lund, 1987.

Jonsson, Torsten, Anklagerens og forsvarerens stilling og opgaver. 28:e Nordiska Juristmötet, 1978.

Lindberg, Gunnel, Åklagaren sedd ur ett förvaltningsrättsligt perspektiv. FT 2000.

Lindberg, Gunnel, Om åklagareetik. SvJT 1997.

Nelson, Alvar, Billiga brottmål. Festskrift till Per Henrik Lindblom. Uppsala, 2004.

Vangstad, Olle, God åklagarsed. 31:a Nordiska Juristmötet, 1987.

Wersäll, Fredrik, Åklagare och polis som domare. Nordiska Juristmötet, 2002.

Övriga källor

Brottsförebyggande rådets statistik, 2003.

RÅC I:107 Utformningen av avskrivningsbeslut.

RÅC I:124 Riksåklagarens allmänna råd om åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning.

Internet

<http://www.generalbundesanwalt.de/ermitteln.php>, 2004-05-12, kl.14.25.

<http://www.aklagare.se/nyweb3/Aklagarverksamheten.htm>, 2004-09-15, kl.10.15.

<http://www.regeringen.se/sb/d/4449/a/31307>, 2004-10-08, kl.10.40.

Intervju

A mann, Jürgen, åklagare, Åklagarmyndigheten i Hamburg. Ett antal samtal med A mann under perioden 2004-04-15 - 2004-06-11.

Norberg, Eva, åklagare, Åklagarkammaren i Kristianstad, 2004-09-21, kl.11.30-12.00.

Rättsfallsförteckning

Svenska rättsfall

NJA 1958 s.536

NJA II 1985 s.13

Tyska rättsfall

BGH NJW 1965, 1187

BGH St 24 170/171

BGH StV 1988, 441; OLG Dresden StV 2001, 581 m